

איש רעים

פנחס שונפס
2000-1919

איש רעים

איש רעים

פנחס שנפס

2000-1919

"חסד ואמת אל יעזבוך,
קשרם על גרגרותיך,
כתבם על לוח לבך.
ומצא חן ושכל טוב בעיני
אלוהים ואדם."

משלי ג 3-4

סיפור

- פישל אפרים פלזנשטיין, קריית חיים, בן דודה מצד האב
- דוניה צייכנר, ירושלים, בת דודה מדור שני מצד האב
- זלמה שניאור, חיפה, בת דודה מדור שני מצד האב
- שמעון ואברהם־מאיר שוורץ, ירושלים, בני דודים מצד האם
- דב שוורץ, חיפה, חבר
- שרה רבינוביץ, חיפה, ילידת הכפר ז'אדובה
- עזרא (איזו) רבינוביץ, חיפה, יליד הכפר קוסמאץ'
- מאיר ביסטומסקי, כפר חב"ד, ידיד המשפחה
- חיים שחורי, קריית אונו, בן משפחה רחוק
- זהבה ניישטיין, מטולה, בתו
- אבישי שנפס, חיפה, בנו
- אהוד ניישטיין, מטולה, חתנו

כתיבה

אילת אסקוזידו

עריכה לשונית

גל נ' קוסטוריצה

עיצוב גרפי

כנרת ניישטיין

תודות

לדוניה צייכנר על הסיוע ועל התרגום מרוסית, גרמנית ויידיש.
לשמעון שוורץ על תרגום המכתבים מיידיש ועל קצות החוט הנוספים שנתן בידיי.
לאפרים לבנון על תרגום ופיענוח הגלויות והמכתב מגרמנית.

נדפס בישראל

תשס"ג, 2003

© כל הזכויות שמורות לאילת אסקוזידו
סיפור חיים שנשאר, ת.ד. 1912 מזכרת בתיה
www.sipurhaim.co.il

אילן יוחסין

| 9 |

מפת תחנות בחייו

| 11 |

מפת קולומיאה וסביבתה

| 12 |

המשפחה

| 15 |

כור מחצבתו

| 35 |

המלחמה

| 42 |

הדרך לארץ הבחירה

| 56 |

לבנות ולהיבנות בה

| 75 |

איש רעים להתרועע

| 81 |

ביבליוגרפיה

| 92 |

תחנות בחייו של פנחס שנפס

- 1 - קוסמאץ
- 2 - וינוצה
- 3 - לבוב
- 4 - לנינגרד (סנט פטרבורג)
- 5 - קליונגרד
- 6 - סמולנסק
- 7 - מוסקבה
- 8 - טולה
- 9 - צ'יאבינסק
- 10 - סבדלובסק (יקטרינבורג)
- 11 - ניסה
- 12 - ברוק (על נהר מור)
- 13 - גרץ
- 14 - חיפה

קולומיאה וסביבתה

שם:	פנחס שנפס
כינוי:	זיידא
תאריך לידה:	ה'1 במאי, 1919
מקום לידה:	הכפר קוסמאץ', מחוז קולומיאה, נפת סטניסלבוב, גליציה המזרחית, פולין
הורים:	יהושע ובלה שנפס, משפחה יהודית מסורתית וציונית
אחים:	בן בכור, אח למשה, פסיה, שרה, ויהודה
שפת אם:	יידיש
השכלה:	מגיל שלוש למד בחדר ומגיל שש בבית ספר עברי שהקים המורה אברהם שכטר ומורה נוסף. עד גיל שבע-עשרה למד בבית ספר תיכון יהודי.
אידאולוגיה:	תנועת הנוער "גורדוניה", מפלגת מפא"י, מפלגת העבודה

משפחת שונפס (1929 בקירוב):
סבתא חווה, יהושע, בלה, פנחס (באמצע), משה, פסיה ושרה

המשפחה

אביו

שם: **יהושע שנפס**

בקיצור: **שייע**

כינוי: **אוזייש**

שנת לידה (משוערת): **1895**

מקום לידה: **הכפר קוסמאץ', פולין**

יהושע היה החמישי מבין שמונה אחים ואחיות שנולדו לחיים שנפס ולחוה לבית זק בכפר קוסמאץ' שבפולין. אבי המשפחה נפטר בגיל צעיר יחסית, והאם גידלה את ילדיה

בכוחות עצמה. כשבגרו נפוצו ילדיה של חוה בעיירות בפולין ובארצות אחרות, ושם בנו את חייהם: הבכור, צבי (הרש), הקים משפחה בצ'רנוביץ שברומניה; מלכה בפצי'ניזן; יהושע (אוזייש) נשאר בקוסמאץ'; מרדכי (מרקוס), שמעון, בלה-רבקה ופרל הרחיקו עד ברלין; רוזה היגרה לארצות הברית.

אחיו של יהושע נקראו בשם משפחתה של אמם, זק, ואילו הוא קיבל את השם שנפס, כאביו. זאת משום שבתקופה שבה נולדו, ובעצם עד שנת 1920,

שלטה באזור הקיסרות האוסטרו-הונגרית שהייתה ליברלית בענייני רישום נישואים. היהודים נישאו בתוך הקהילה מתוקף סמכות הרב, ולא תמיד טרחו להירשם במשרדי השלטונות. על כן הוסיפו רבות מן הנשים הנשואות לשאת את שם משפחת המוצא שלהן, וילדיהן – כולם או חלקם – כמותן.

מרקוס, הבן השני, למד בקולומיאה את מקצוע הפרוונות. פרוות היו חביבות מאוד על יהודי גליציה. ולא רק משום התועלת שבהן, אלא מפני שאהבו להתהדר בהן, בייחוד לכבוד שבת. נהוג היה להחזיק בשני מעילי פרווה, אחד לימות החול ואחד לשבתות. ביום החתונה היו הוריו של החתן מעניקים שתי פרוות לבנם, גם אם היו מעוטי יכולת. מקובל היה להתהדר בכובעי פרווה, בצווארונים לגלימות ולמעילים וב"מוף", מעין גליל חלול עשוי מפרווה נאה בחוץ ובטנה של צמר בפנים. בתוך המוץ היו הנשים מטמינות את ידיהן בצאתן מהבית בימות החורף. היו אלה הימים שלפני מלחמת העולם הראשונה, ומרקוס הצעיר נסע לגרמניה כדי להתפרנס ממלאכתו. הוא קיווה לתפור פרוות למעילי הברלינאים. בברלין הקים מתפרה וחנות, ועד מהרה התגשמו תקוותיו: הוא הצליח מאוד בעסקיו והתעשר.

1925, ברלין. שמעון בן 26

1912, ברלין. שמעון בן 19

תעודת לימוד למקצוע הפרוונות. "שמעון וק היה שקדן, גילה אורחות טובה, למד וסיים את לימודיו". המורה, בעל מלאכה מקולומיאה, חתום על התעודה שהונפקה בתאריך 10.4.1920

הקהילה היהודית בברלין שגשגה, בעוד שפולין עברה מיד ליד ושררה בה תחושה של אי־יציבות ושל עתיד לא ברור. המלחמה יצרה תנודות כלכליות שבעקבותיהן קמו יהודים רבים והיגרו מפולין למערב. שמעון, הבן הרביעי, למד גם הוא בקולומביה, והצטרף לעסקי הפרוות של אחיו בגרמניה. באותן שנים הייתה העיר ברלין אחד המרכזים הגדולים בעולם בתחומי הכלכלה והחברה, המדע והאמנות, והיהודים נטלו חלק פעיל בכל אחד מן התחומים הללו.

מרקוס ושמעון ניהלו חנות גדולה, והיא נחשבה לסיפור הצלחה. כאנשים חופשיים וכבעלי אמצעים יכלו מרקוס ורעייתו לבקר בישראל מדי פעם. שמעון נהג להגיע לארץ לרגל משחקי ה"מכבייה", ואף רכש מגרשים על הכרמל הלא מיושב דאז. בווינה הם הדפיסו גלויות שעל גביהן הצטלמו במיטב מחלצותיהם. בתמונותיהם מישירים שני האחים מבט למצלמה, הם מעונבים, ענודי טבעות, שעוני זהב תלויים להם על דש הבגד, מגבעת מודרנית מונחת באגביות על הספסל שלצדם. אפשר כמעט לחוש בניחוח מי הקולון הנודף מפניהם המגולחים (למעט שפמים דקים) ומשערם המשוו בברילנטין והמסורק בקפידה. התמונות חולקו לבני המשפחה בברלין, ושימשו כגלויות לכל דבר. המודל המגונדר הזה העביר את המסר שפרוונות היא מקצוע מבטיח, והם החלו להכשיר בחנותם גם כמה מאחייניהם שהגיעו לברלין בעקבותיהם. שתיים מאחיותיהם התגוררו בברלין, וגם בת דודתם רגינה־רבקה זק, שבנה היינס התלמד אצל מרקוס ושמעון. כעבור זמן מה היגר היינס לארגנטינה והמשיך לעסוק במקצוע הפרוונות בבואנוס איירס. מקס, בנה של בת הדודה ברנה מקולומביה, למד גם הוא להיות פרוון מתוך תקווה שייסע לברלין ויצליח. והוא אכן הגיע, ומשם היגר לארצות הברית והקים משפחה. הדודים העסיקו גם את חיים, בנה של האחות מלכה, שהשתלם במקצוע ובא לברלין כדי להתמחות בו וכעבור כשנה שב לפולין.

שלא כאחיו גלויי הראש, העירוניים, אנשי העסקים, היה יהושע יהודי אדוק, תלמיד חכם שפקד את בית הכנסת בשבתות ובחגים, הקפיד על הדינים והמצוות, ודקדק בתפילות. תפילת שמונה־עשרה, שבה פונים לכיוון ארץ ישראל שלוש פעמים ביום, קריאת שמע והנחת תפילין, כל אלה היו בעיניו חובה יהודית מקודשת, והוא לא ויתר על חובותיו גם בנסיעותיו מחוץ לכפר. הוא טיפח זקן קצר, ונהג לחבוש ירמולקה (כיפה שחורה גדולה) או שטריימל (כובע פרווה).

יהושע פרנס את משפחתו מממכר עור לנעלים בחנות שהייתה בבעלותו, ומאטליז שניהל באגף נפרד בביתו.

שמעון עומד ומרדכי יושב, ספר בידו. שניהם לבושים מעילים קצרים, צווארון החולצה מקופל והעניבות בסגנון מודרני, ראשם גלוי צילם: וולקן ושות', רח' מריהאילפטרסה 101, וינה

פן חשוב בחייו של יהושע היה השתייכותו לחסידי קוסוב. הוא נהג לבקר בחצר רבו, להתייעץ עמו ביחידות ואף העז לכתוב לו ולהזמין לקוסמאץ'. למרבה הפליאה והשמחה הסכים הרב החשוב להיטלטל מקוסוב, עיירתו, ולכבד את תלמידו בביקור בכפרו שבהרי הקרפטים. היה זה אירוע רב חשיבות בחיי הקהילה היהודית הקטנה. צעירי הכפר הכינו לרב קבלת פנים מרשימה וגדולה כאשר בא בשעריהם לעת ערב, מלווה בפמלייתו. היהודים טבלו סמרטוטים גדולים וארוכים בנפט – באזור זה התגלו אז בארות נפט – והדליקו לפידים גדולים, שרו שירים לקראתו וליוו אותו בכניסתו אל הכפר בריקודים

בלה. שערה הטבעי אסוף לפני שתעטה פאה. זר פרחים מלאכותיים בידה. עדויה בעגילים, צמיד ושרשרת זהב. שמלתה המבריקה מקושטת בתחרה, ובשובל, צווארונה גבוה כמנהג הנשים האדוקות

יהושע ביום חתונתו: בידו ספר, לבוש פרק (מעיל ארוך וחגיגי), צווארון החולצה מורם והפפיון בסגנון הימים ההם, ירמולקה לראשו

נלהבים. הרב שהה כמה ימים בביתם של יהושע ובלה, מחווה שנחשבה לכבוד גדול, מתי מעט זכו לביקור נדיר שכזה.

בשנת 1934 הזמינו מרקוס ושמעון את יהושע לביקור בברלין. הוא שהה אצלם כשבועיים ושב כשבאמתחתו ממון שקיבל מהם לצורך בניית בית. החלטת האחים לתרום את חלקם לבניית בית מרווח וחדש נבעה כנראה מן העובדה שאמם חווה התגוררה תמיד בצל קורתו של יהושע, האח היחידי שנשאר לגור בכפר הולדתם.

חווה הייתה אישה שקטה וצנועה, תמיד צופייה הליכות ביתה. היא טיפלה בנכדיה וסייעה לכלתה בעבודות הבית, לא התארחה אצל שכניה, לא יצאה לקניות, אפילו בבית הכנסת לא ביקרה.

יהושע היה יהודי מאמין ואדם משכיל ומתקדם בדעותיו. הוא נמנה עם חברי מועדון השחמט בכפר, מועדון שאליו היו באים כדי לשחק, לשוחח ולשתות תם חם. הוא אהב לנצח והיה בין טובי השחקנים אבל גם קרה שהפסיד. הוא שיחק עם בני גילו וגם עם בני הדור הצעיר.

סבתא חווה ופנחס בן הארבע

Kosmack den 22. Juli 1934

Lieber Markus u. Frau!

Leinwand gestrichen Einleitung in die
 Dankend, ganzlich erinere die "Masel Tow"
 gebe dir im Sinne des ich selbst erleben zu
 finden seine gesichts-Lust mit esumfere
 und viel esumfere ist. es hat mir sehr
 leid dass ich nicht persönlich unternehmen
 um die sonder tiefes fests auf mich und die
 meine Meinungen auszusetzen, leider aber
 sind erpfindet man die zuhige Aussagen
 erweise. erfinden die fests zu fests,
 ich fests aber, man der allmüchtige
 die istin der dabei fests, fests zu
 fests man l. fests hat zu fests
 man l. fests!

Spätliche die fests zu fests
 "Der Mixwa" fests, und erpfindet die mit
 fests erpfinden zu fests, fests die
 die nicht fests

מכתב מאווייש (יהושע) למרקוס (מרדכי), לאשתו ולבנו לרגל בר המצווה. כתוב בגרמנית מליצית מעורבת ביידיש מדוברת ומשובצת מילים בעברית

קוסמאץ' ה-22 ביולי, 1937

מרקוס היקר ורעייתו,

בתודה קיבלתי את הזמנתכם האדיבה. קודם לכול אני מאחל לכם "מזל טוב".* קבלו ברכה משמים, שתזכו לחגוג את חתונתו בבריאות ובעונג רב. אני מאוד מצטער שלא אוכל להשתתף אישית בשמחה חגיגית זו ולבטא בעל־פה את איחוליי. לדאבוני קיימות סיבות שונות המונעות את הנסיעה אליכם. אולם אני מקווה שכבר אוכל להשתתף בחתונת בנכם היקר, אם האל הכול יכול יעניק לי אורך חיים עד אז.

יואכים היקר,**

אני מברך אותך מכל הלב לרגל הבר־מצווה שלך ובמקום להפתיע אותך במתנות יקרות אני שולח שפע ברכות. הלוואי שאביך היקר, דודתך*** ויתר הקרובים יזכו לראותך עושה מעשים טובים. אני מאחל לך שתישאר בן נאמן לישראל, שתשמור על המסורת היהודית. כמו כן, ובעיקר, שלא תפסח יום־יום על ה"שמונה־עשרה", "קריאת שמע" ו"תפילין". בעבור זה ישמור אותך ה' מכל מנהגים רעים ויעניק אושר לכל קרוביך. אמן.

חוץ מזה אין דברים חשובים למסור. כולנו נמצאים, ברוך ה', בקו הבריאות, ואנחנו מקווים לשמוע גם מכם בשורות דומות.

דרישות שלום רבות ולבביות בהנאה מרובה, מאחל

אוזייש שנפס

* כתוב בעברית באותיות לטיניות

** שמו הלועזי של חיים

*** קמה הייתה אמו של חיים, והיא נפטרה בצעירותה. מרקוס נשא לאישה את אחותה גוטקה, והיא גידלה את חיים כאם.

גלויות משפחתיות מימי מלחמת העולם הראשונה

גלויה זו הונפקה בעצם ימי המלחמה ונשלחה מן החזית: "המערכה הגדולה 1914-15", ניצחון הצבא האוסטרי על הצבא הרוסי, ליד העיר קרסניק. הייתה זו אולי המערכה האחרונה שהתנהלה בקרבות פנים אל פנים.

המען: שמעון זק, טלפוניסט בגדוד 36, חיל רגלים, ד"צ 222, צבא אוסטריה השולח: הרמן פינגר, חטיבת 82, חיל רגלים, צבא גרמניה התאריך: נכתבה ב-18.5.1916, נשלחה ב-25.5.1916 צייר: קורט שולץ סטגליץ הבול: 10 פניק (האגורות של המארק), נשלח מגרמניה הגלויה הונפקה על ידי האיגוד הממלכתי לתמיכה בחיילים גרמנים ותיקים התוכן:

שמעון היקר,
 אני בחופשה בברלין, ואני שולח לך דרישת שלום לבבית.
 לדאבוני כבר היום אני צריך לנסוע. הייתי פה שמונה-עשר
 יום וביליתי נהדר. מה שלומך? אני מקווה שטוב.
 תהיה מבורך,
 מברלין הטובה,
 ממני החבר שלך, הרמן פינגר

מרקוס והרמן, בעלה של בלה־רבקה זק, חיו בברלין ושירתו במלחמת העולם הראשונה בצבא גרמניה. מרקוס נשא בריאותיו כל חייו קליע מאותה מלחמה. שמעון התגורר עד אז בקוסמאץ' על כן שירת בצבא האוסטרי, ביחידה של יוצאי קולומביאה.

מצולמים: מרקוס,
שמעון וכנראה
הרמן פינגר
המען: מר זק,
קוניקשטרסה 55,
ברלין
התאריך: 28.10.1917
התוכן:

דרישת שלום לבבית

גלויה מהחזית האיטלקית
המען: הרש זק, רחי' לוקסמבורג 3, פראג

השולח: שמעון זק

התאריך: 12.4.1917

החותמת: יחידת המילואים של קולומיאה, פלוגה 33,

חיל רגלים

ליד התמונה: החזית האיטלקית, צולם ב-25.3.1917

התוכן:

לאחי היקר,
אני שולח לך ולילדים דרישת
שלום,
אחיק, שמעון

שמעון

שמעון במדי הצבא האוסטרי

המען: הרש זק

השולח: שמעון זק, אפסנאי בגדוד 36

התאריך: אוגוסט 1916

התוכן:

אחי היקר,
לזיכרון של החופשה שלי
בברלין באוגוסט 1916.

אמו

שם: בלה שנפס
שם נעורים: בלה שוורץ
כינוי: בִּבְצָ'ה
שנת לידה: לא ידועה
מקום לידה: הכפר ז'אדובה, רומניה

בלה הייתה האחות הבכורה מבין חמישה: ארבע בנות ובן. ההורים רחל ומתתיהו וילדיהם התגוררו בכפר ז'אדובה, בקרבת העיר צ'רנוביץ'. אז היה הכפר בגבולות רומניה, וכיום הוא נמצא באוקראינה.

בתקופת מלחמת העולם הראשונה ברחו בני המשפחה להונגריה ושהו שם כשנה. מששבו לביתם התפרנסו מניהול טחנת קמח שהופעלה מכוח זרימת המים בנהר, ומדי שנה חידשו את הזיכיון להפעלת הטחנה. מתתיהו נהג לפקוד מדי פעם את חצרותיהם של הרבנים מסדוגורה ומוויז'ניץ, שכן באותם ימים היו יהודים שפנו לרב בסוגיות היומיום, ונעזרו בהם בכל צעד ושעל. ייתכן שמתתיהו אף

התייעץ עם הרבי מקוסוב, וכך נולד השידוך עם משפחת שנפס. אף על פי שיהודי ז'אדובה היו דתיים, נחשבו בני משפחת שוורץ לדתיים במיוחד (המושג "חרדים" לא רווח אז). מתתיהו היה היחידי בכפר שנהג לחבוש שטריימל, מגבעת פרווה, וכאשר היה יוצא לבית הכנסת כבר בצהרי יום שישי היו שכניו מתפללים לראותו בבגדי השבת ומתקנאים בו על כך שהצליח להתפנות מעבודתו בשעה כה מוקדמת. מדי ליל שבת נהג להתעמק ב"אורח חיים", אחד מהפירושים לתורה, ומנהגו הפך לחוק בל יעבור לגביו.

בני הזוג שוורץ התרחקו מרכילות ושמרו על פרטיותם במסגרת המשפחתית המצומצמת. אולם עינם של כמה משכניהם הייתה צרה בהצלחתם היחסית, והיו ששטמו אותם על התבדלותם. פעם אחת הציעו בני זוג ממשפחה יהודית אחרת סכום גבוה יותר בעבור זיכיון הטחנה והפקיעו ממתתיהו ומרחל את מקור פרנסתם. רחל התעצבה וכעסה, אך בעלה ניחם אותה ברוך וחזיק אותה באמונה בקדוש-ברוך-הוא. כעבור זמן מה נקלעו המפעילים החדשים לקשיים והפסידו את כל ממונם.

רחל ומתתיהו שוורץ ואחת מבנותיהם

בלה, כאמור, נישאה בשידוך, והקימה משפחה בקוסמאץ'. קשרי החיתון בין הכפרים היו מקובלים, על כן לא היה זה מקרה שבקוסמאץ' התגוררו כמה משפחות שנמנו עם קרובי המשפחה של בלה.

היא הייתה אישה גבוהה, בעלת פנים רחבות ומבנה גוף מלא. לאחר נישואיה חבשה פאה כמנהג הנשים הדתיות המודרניות, בשונה מאמה ומחמותה שכיסו ראשיהן במטפחות המסתירות מצח ונקשרות מתחת לסנטר. בלה הייתה טובת מזג, שמחה ומרוצה בחלקה, אהבה לארח ודאגה לאורחיה בחום. בבית משפחת שנפס היו גם חדרי אירוח לימות הקיץ שבהם הגיעו קייטינים לנפוש בכפר ההררי. כשהאחינים של בעלה הגיעו לביקורים בחופשות הקיץ, היא הייתה רצה לקראתם כדי לקבלם במאור פנים.

בערב, כשעלו על יצועם, הזכירה להם את "קריאת שמע" וכיסתה אותם כפי שהייתה נוהגת עם ילדיה. ובבוקר: "כבר אמרת מודה אני?" שאלה כשהקיצו משנתם.

מנהג היה לה לאפות ולבשל לשבת בכמויות גדולות מאלה שנדרשו למשפחה. כמתן בסתר, היא נהגה להניח את החלות והחמין על אדן החלון בביתם של הנזקקים, עניי הכפר.

כנהוג בבית הוריה, נהגה גם בבצ'ה להכין דייסת תירס צהובה – ממליגה, ואף לחם מקמח תירס, שלא הצריך נטילת ידיים ו"המוציא" אלא ברכת "שהכול נהיה בדברו", ועליו נהג יוסף אחיה לומר "אוכלים הרבה ומברכים מעט". מתותי היער הכינה מיצים וריבות. לבישול השתמשו אז בפלטת ברזל בעלת ארבעה או חמישה פתחים שעליהם הניחו את הסירים. תנור בישול זה הוזן בגזרי עץ. מלבדו עמדו במטבח תנור להסקה ותנור לאפייה, שכן את החלות לשבת היו אופים בבית ובאותו תנור בישלו את החמין.

חיה־מאליא, שנקראה מרים, צעירת האחים לבית שוורץ, עלתה ארצה כחלוצה לאחר שעברה שנת הכשרה בצ'רנוביץ. בשנת 1920 הכירה בתל אביב את יצחק רמז, חלוץ יליד לינסק, ונישאה לו. יצחק היה בן למשפחה אמידה שנמנתה עם שושלת ענפה של אדמו"רים, ובאופן מפתיע הניח את הייחוס המשפחתי מאחוריו, ועלה ארצה בדרך לא דרך. הוא התבלט בכישוריו הארגוניים, בלמדנותו ובחריצותו, השקיע בעבודה מפרכת ובלמודים מקצועיים וכלליים, ובמהלך שנות העשרים הצליח בעסקיו. בשנות השלושים למד הנדסת חשמל ומכונות באוניברסיטה בצרפת, סיים את לימודיו בהצטיינות, וכשחזרו הוא ומשפחתו ארצה הקים מפעל ליציקות מתכת בתל אביב והפך לבעל הון. גם לאחר שהגיע למעמד רם הצניע לכת ותרום ביד רחבה לנזקקים.

כשנולד הבן יוסף קטעו לו הוריו מבחירה את הפרק העליון של האצבע ביד ימין, משום שזו הייתה אז הדרך הבטוחה להשתמטות משירות בצבא הרומני. בחורים שלא יכלו לירות בנשק לא גויסו, לא נלחמו ולא נהרגו בשם שליט זר. לרוע המזל, עד שגדל ובגר יוסף שינה הצבא את מנהגו והחליט לגייס את קטועי האצבע לתפקידים שאינם תפקידי לחימה. בהגיעו לגיל גיוס החליט יוסף לברוח ולעלות ארצה. אביו שלח אותו לאדמו"ר על מנת לקבל את ברכתו. "לאן מועדות פניך?" שאלו האדמו"ר. "אני רוצה לנסוע לפלשתינה," ענה יוסף הצעיר. "בחור חסידי צריך לנסוע לארץ ישראל ולא לפלשתינה!" אמר לו רבו בקריצה, ונתן לו את ברכתו. יוסף ובן דודו חיים בירמן מילטו את נפשם מפני הגיוס הצפוי. יוסף עלה לישראל באונייה שהובילה בקר, וחיים היגר לארצות הברית. על אף שנפרדו דרכיהם שמרו שניהם על קשר מכתבים הדוק ורצוף לאורך שנים רבות.

בשנה שבה עלה, ב־1924, נשא יוסף אישה ממשפחת מנדלבאום. הם חיו בירושלים, ויוסף היה לסוחר בדים וניהל את העסק של משפחת רעייתו. בשנת 1933, בכסף שהרוויח, הוא העלה ארצה, לירושלים, את הוריו הקשישים ואת אחיותיו הרווקות לאה והני (העני).

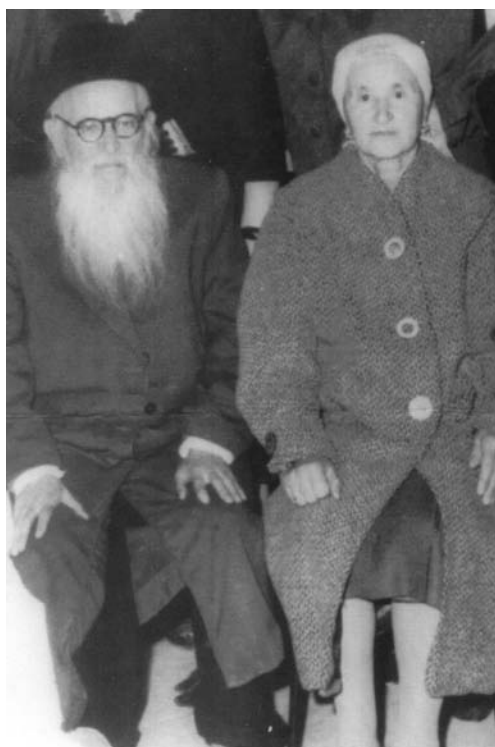
אשתו של יוסף הייתה עקרה, וחלק ניכר מכספם הוקדש לנסיעות לאירופה לצורך טיפולי פוריות שלא הועילו. לאחר שש־עשרה שנות נישואים היא חלתה ונפטרה. יוסף המשיך לשמור על קשרי ידידות קרובים עם בני משפחת מנדלבאום. הוא ביכה את מות אשתו האהובה וחש כי עדיין מפעמים בו כיסופים למשפחה, לילדים משלו. מדי יום פקד את הכותל המערבי שהיה אז סמטה צפופה, ונהג להליט את פניו בסידורו ולהניע גופו אנא ואנא בתפילת תחנונים. אחד מהאדמו"רים של ירושלים השגיח ביהודי המתפלל מדי יום ביומו כשהוא שקוע בעולמו, בבכיו. באחת הפעמים ניגש אליו האדמו"ר ופתח בשיחה. יוסף שח לו שהוא אלמן, וסיפר לו את סיפור חייו, שנגע ללבו של אותו אדמו"ר. בשובו לביתו קרא אליו האדמו"ר את בתו הצעירה רחל־לאה, שהייתה כבר אז יתומה מאם, תיאר לפניה את בן שיחו מכותל הדמעות, והציע לה להשתדך ליוסף. הנערה סמכה על אביה והסכימה לפגוש את האיש. זיווג זה בין נערה כה צעירה לבין איש מבוגר עורר רוגז ומבוכה ברחוב החרדי. היו שטענו כי אין לדעת מי היה עקר, יוסף או אשתו, ולכן אין לדחוף נערה לנישואים שכאלה. רחל־לאה, הייתה בת שש־עשרה כשנישוא, ויוסף בן ארבעים וחמש. כשמלאו לה עשרים היא התעברה, וכשנולד להם בנם הבכור קראו לו שמעון משום שיוסף נהג לעלות למירון, לקבר רבי שמעון בר יוחאי, ונדר להעניק לבכורו שם זה כאשר תפילותיו ייענו. יוסף ורחל־לאה המשיכו את מסורת העלייה לקבר שמעון הצדיק מדי שנה בל"ג בעומר. הם גרו במאה שערים, בדירת חדר שמעבר צר הוביל ממנה לשטיבל, לחדר הקטן שבו התגורר

סבא מתתיהו עד שנפטר בשנת 1947, ונקבר לצד רעייתו רחל בבית הקברות שבהר הזיתים.

ליוסף ולרחל-לאה נולדו עשרה ילדים, חמישה בנים וחמש בנות. כשהיה פוסע יוסף ברחובות מאה שערים כשהוא אוחז בידי ילדיו שאלוהו העוברים והשבים האם אלה נכדיו. הוא נהג להעמידם בשלווה על טעותם ולהמשיך בדרכו.

לאה, אחותם של בלה, יוסף ומרים, נישאה לבן-ציון מרקוס. נולדו להם שני בנים, וגם צאצאיהם נמנים כיום עם בני העדה החרדית.

הני, אחותם, נישאה לאברהם נחומזון. כעבור כמה שנים הם התגרשו, ולעת זקנתה היא נישאה לרב משה לייב שפירא, ראש ישיבה חשוב, ועמו חיה עד יום מותה.

הני והרב משה לייב שפירא

אחיו

שם: משה
כינוי: מוישלה
שנת לידה (משוערת): 1922
מקום לידה: קוסמאץ'

שם: שיינע־פסיה
כינוי: פסיל'ה
שנת לידה (משוערת): 1925
מקום לידה: קוסמאץ'

שם: שרה
כינוי: שורל'ה
שנת לידה (משוערת): 1925
מקום לידה: קוסמאץ'

שם: יהודה
כינוי: לא ידוע
שנת לידה (משוערת): 1935
מקום לידה: קוסמאץ'

תפסו את העז. אחת מאחיותיו התאומות מאחורי
העז, ופנחס נראה במטושטש עומד מאחור

מוישל'ה היה צעיר מפנחס בשלוש שנים, ובגיל צעיר נשלח ללמוד בישיבת אור תורה בסטניסלאב, עיר הבירה של המחוז. מראש השנה עד פסח לא ביקר בבית. לאחר שהשלים שם את לימודיו עבר ללמוד בבית ספר חקלאי בחווה של הברון הירש, ושם שהה עד פרוץ מלחמת העולם השנייה. מוישל'ה אהב לשחק שחמט במועדון הכפר, לצד אביו.

שורל'ה ופסיל'ה החייכניות, היו תאומות זהות. אנשי הכפר לא הצליחו להבדיל ביניהן, והדבר שעשע אותן עד מאוד.

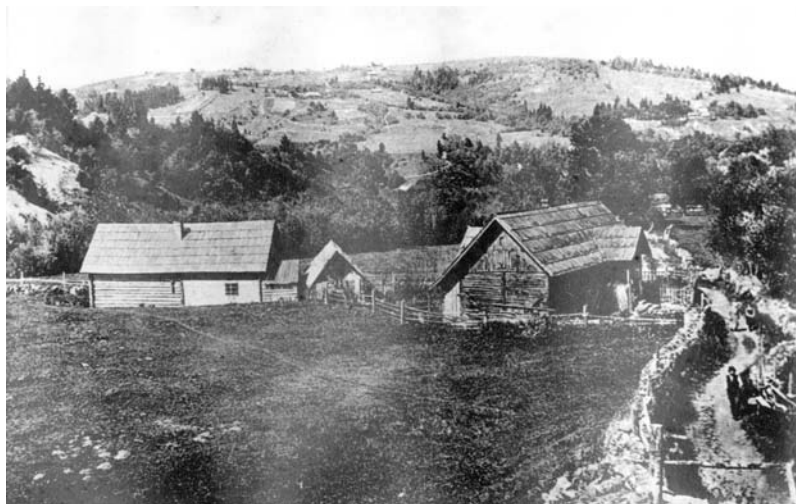
כשהיו התאומות כבנות עשר נולד ליהושע ולבלה תינוק, בן זקונים, יהודה. כשנכנס יהושע לבית הכנסת לאחר הולדת התינוק, התעטף בטליתו ועבר בין הספסלים, הרימו שכניו את ידיהם, ובחיוכים רחבים בירכו אותו והפריחו לעברו נשיקות כאומרים: "הנה הגיע אבי התינוק", כך נהגו לקבל את האב כשנולד תינוק, בן זקונים, שהפרש השנים בינו לבין אָחיו גדול. יהושע פסע בנינוחות, ורק בנו פנחס בן השש־עשרה צעד אחריו בעיניים מושפלות, נבוך מתגובות הציבור שנדמו בעיניו לעגניות.

יהושע רווה נחת מהתינוק היפהפה. הוא נהג להרימו מעריסתו ולשוטט בבית ובחצר כשיהודה הקטן בזרועותיו. יהודה התחיל כבר ללכת ולמד לומר את המילים הראשונות אך אז חלה ונפטר בפתאומיות, צער ואבל כבד ירדו על הבית.

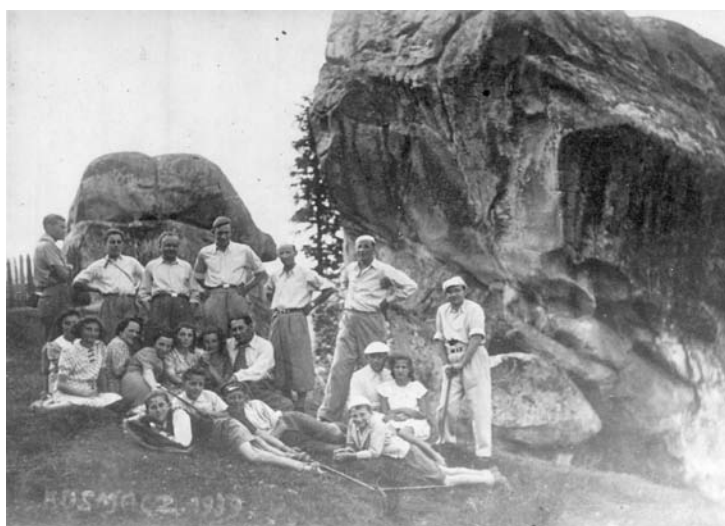
כור מחצבתו

הכפר קוסמאץ' ממוקם במרחק של כשלושים קילומטרים מהעיר קולומיאה שבגליציה. לפני מלחמת העולם השנייה מנה הכפר כחמשת אלפים נפש, מתוכם כשלוש מאות משפחות יהודיות, אשר התגוררו ברובן במרכז הכפר. בודדים מתוכן שרדו את השואה.

בית הכנסת עמד במרכז חיי הקהילה. מלבד זאת התנהלו חיי תרבות תוססים. הייתה בכפר במה שעליה העלו בני הנוער הצגות, וכל יהודי הכפר נאספו ובאו לחזות בתיאטרון המקומי ולהריע לשחקנים הצעירים. הרווחים יועדו לצדקה ולגמילות חסדים.

הכפר קוסמאץ', בתיו ונופיו

1939: צעירי קוסמאן

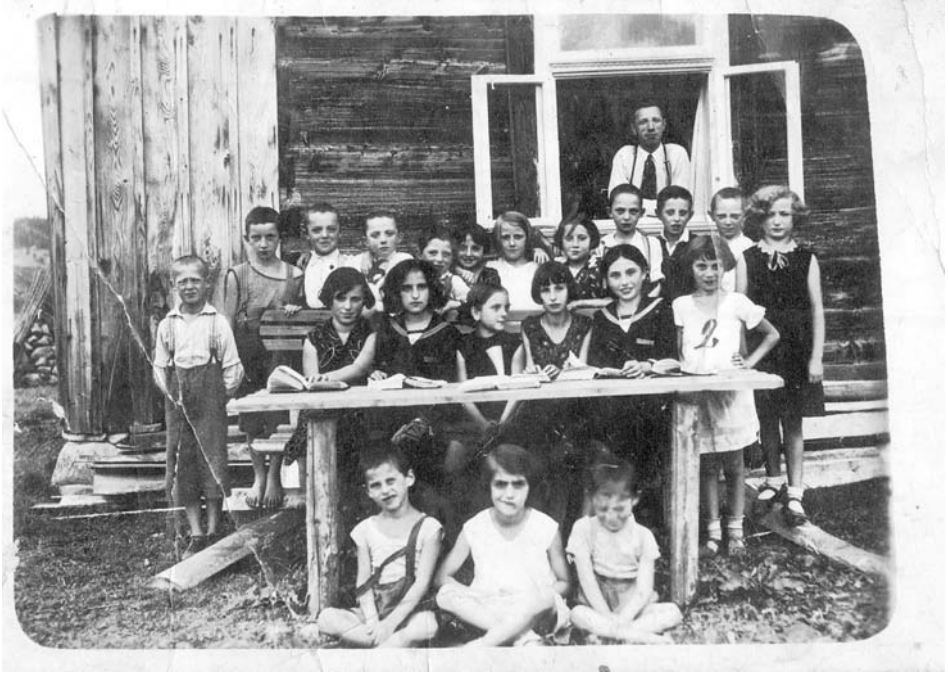
הכפר שוכן בהרי הקרפטים, ובחורף, כששלג כיסה את קוסמאץ', הטמפרטורות צנחו אפילו עד לשלושים מעלות צלזיוס מתחת לאפס. בתקופת ילדותו של פנחס נהגו הילדים להשתמש במזחלות שלג כדי לנוע ממקום למקום, כדי להגיע ל"חדר", ובעיקר כדי להחליק במורדות להנאתם. בקיץ היו גובהו של הכפר, הנוף הפסטורלי הנהדר ומזג האוויר הנוח מקור משיכה לנופשים, על כן בבית העץ החדש של משפחת שנפס נבנו חדרי אירוח במיוחד לצורך השכרתם לקייטנים. כשמוישלה התחיל ללמוד בישיבה כבר עזבו בני המשפחה את ביתם הישן שהיה סמוך לבית המרחץ, ועברו לגור בבית גדול וחדש זה, שנבנה כשנה קודם לכן. אגף של הבית הוקצה לאטליז שממנו התפרנסה המשפחה, ובחצר הגדולה גידלו עז וכמה תרנגולות וכרו באר מים לצורכי המשפחה.

הכפר שוכן בלבם של יערות עצומים. לא הרחק ממנו מפכה נחל שמימיו מי שלגים ולכן הם קרירים תמיד. הילדים אהבו לרוחץ בנחל בימות הקיץ, וללקט פטריות ותותי יער, פטל בר ושאר גרגירי מאכל שגדלו ממש לצד מדרגות ביתם, אלה נאספו לסלסילות והוגשו בשמנת.

בשטחים שמסביב לכפרים רעו בקיץ הגויים את עדרי הצאן והבקר, הם בנו להם קוליבות - סוכות שבהן גרו בחודשי הקיץ. תוצרת חלב הצאן שימשה בחלקה להכנת גבינות צאן, ברינזות, שהתגבשו ונארזו במעין חביות קטנות, נאות.

בביתם של בני משפחת שנפס שירתו אוקראינים, והיחסים עמם ועם השכנים הגויים היו ידידותיים אך מרוחקים. היהודים חיו בינם לבין עצמם, סחרו בינם לבין עצמם, וניהלו את חייהם בנפרד. הילדים היהודים לא התחברו

עם ילדי הגויים, לעתים פרצו ביניהם תגרות וקרבות בשל חשדנות הדדית. יהושע ובלה שנפס הגיעו לעתים תכופות לקולומיאה לצורך עסקיהם ולביקורים אצל קרוביהם, שבבתיהם אף נהגו ללון משום שלרוב לא ניתן היה להספיק לחזור לכפר עוד באותו היום. בין הכפרים והעיירות התניידו אז בכרכרות, ונהגו לעצור בדרך כדי שהסוסים יחליפו כוח וישתו מים.

הדרך העולה מקולומיאה לקוסמאץ' שבהרי הקרפטים הייתה קשה. להוצולים, הכפריים הגויים שחיו בהרים, היו סוסים גוציים טובים לרכיבה ולמשא בשבילי ההרים. בדרך אפשר היה לראות את בתי הכפריים הללו, שנבנו על צלעות ההרים הגבוהים. הייתה זו קבוצה אוקראינית לאומנית ששמרה על מאפיינים ייחודיים: הבדים שמהם תפרו ההוצולים את בגדיהם היו נארגים באריגת יד, ועל גבי השרוולים רקמו ססגונית, צפופה ומיוחדת. נעליהם היו עשויות מפיסת עור אחת, וגרבי הצמר נצבעו בצבעים מיוחדים. גם מעילי העור שלהם בלטו בצבעוניותם וברקמה מלאכת מחשבת. ההוצולים שמרו על מנהגים אוקראינים קדומים, הם בנו את בתיהם, גידלו את מזונם, והיו בעלי עדרים של בהמות דקות כמו כבשים וחזירים. ההיסטוריה של ההוצולים והפולקלור שלהם ריתקו כמה סופרים יהודים, ועמדו במרכז כתיבתם.

בשנת 1939, בימים שלאחר נפילת פולין, נסיגתה וכיבושה, ולפני כניסת הרוסים לאזור קולומיאה, פחדו היהודים מפגיעתם של האוקראינים והסתגרו בבתיהם. בזמן המלחמה התברר כי חששם היה מוצדק, שכן השכנים ההוצולים התגלו כאנטישמים הגרועים ביותר.

בתקופות של שגשוג ופריחה נהנתה קולומביאה מיתרונה הגאוגרפי כעיר הממוקמת בטבורו של פרוזדור הנפרש לאורכם של נהרות ושרשרת הרי הקרפטים, על אם הדרך שהובילה לגרמניה בצפון, לרומניה בדרום, לצ'כיה שבמערב ולקייב שבמזרח. יחד עם זאת, בשל אותו יתרון גאוגרפי בתקופות של מלחמה סבלו תושבי קולומביאה מטלטלות קשות, מפלישות וממעברים רבים. האזור עבר מיד ליד, העיר נכבשה, נהרסה, סופחה ונרמסה.

קולומביאה היא כנראה אחת הערים הוותיקות בגליציה. מסמכים מוכיחים שהייתה קיימת כבר במאה השלוש־עשרה, וממצאים ארכיאולוגיים מספרים כי נבנתה כעיר ומבצר צבאי כבר באמצע המאה השתיים־עשרה. באמצע המאה הארבע־עשרה כבשה פולין את אזור גליציה, ועד 1772 הייתה קולומביאה העיר המרכזית באזור פוקוציה. הקרבה לגבול בדרום מזרח המדינה גרמה לכך שהעיר נחשפה לסכסוכים בין פולין לשכנותיה.

במאות השש־עשרה והשבע־עשרה כבשו הטורקים את קולומביאה, הציתו את העיר ושבּו או רצחו את תושביה, הוואלחים שדדוה והחריבו אותה, המולדובים התנפלו עליה שוב ושוב, והטאטרים פלשו לתוכה. ועם זאת, פעם אחר פעם היא שוקמה ונבנתה מחדש על ידי תושביה היצרניים.

בתחילת המאה השש־עשרה התיישבו יהודים בעיר שעל נהר הפרוט, והקהילה היהודית הלכה ושגשגה. מבין 15 אלף תושבי העיר כשליש היו יהודים. היהודים היו שותפים לחובות האזרחיות, והיו להם זכויות כלכליות ופוליטיות תקופה ארוכה של שלוה יחסית נקטעה בעקבות מרד הקוזאקים (פרעות ת"ח ות"ט), 1648–1649). הקהילה בקולומביאה ספגה גזרות, רדיפות ומכה קשה ואנושה לאחר שהקוזאקים האכזרים בהנהגת בוגדן חמילניסקי רצחו בדם קר שלוש מאות מיהודי העיר. אלה שנותרו בחיים ברחו, וכאשר שבו אליה מאוחר יותר שיקמו את קהילתם.

לאורך הדורות חיו היהודים לצד פולנים, אוקראינים וגרמנים, אולם שמרו על בידול בדרך כלל, וחיו בשכונות יהודיות נפרדות.

בסוף המאה התשע־עשרה נוסדו בקולומביאה בית חולים יהודי, קופות לעזרה הדדית וקופות מלווה ליהודים.

הציביון בקהילה היה חרדי, אולם התנועה החסידית השפיעה רבות והוקמו חצרות רבנים ואדמו"רים בעיירות הסביבה.

מראשיתה קנתה לה התנועה החסידית אחיזה איתנה בקולומביאה. תנועת החסידות צמחה במזרח אירופה באמצע המאה השמונה־עשרה על רקע משבר פוליטי וכלכלי בממלכת פולין. המשבר השפיע גם על היהודים, הוא חרף את המתחים החברתיים והעמיק את הפער בין המנהיגים והרבנים לבין פשוטי העם והעניים. דווקא על רקע זה הדגישה החסידות את חשיבות כוונת הלב ואת ההתלהבות הדתית יותר מאשר את הלמדנות וההקפדה בקיום המצוות. היא העמידה במרכז את החוויה הדתית ואת השאיפה להגיע לדבקות באלוהים, ומי

שלא מסוגל היה להגיע לדבקות בכוחות עצמו יכול היה להשיג זאת באמצעות הצדיק, הרבי. המנהיג הראשון של תנועת החסידות היה רבי ישראל בעל שם טוב (בעש"ט), שבלט באישיותו המיוחדת והסוחפת. אחרי נישואיו עבר כנראה להתבודד בהרי הקרפטים, ושם עסק בקבלה במשך שנים. לאחר מכן החל להסתובב בכפרים והיה מרפא חולים בעזרת צמחים, קמעות ושמות קדושים, וכך נעשה בעל שם, כלומר: מרפא עממי. אישיותו המיוחדת ויכולתו כמטיף וכמרפא משכו אליו המוני יהודים, וסביבו התקבצה חבורת תלמידים. הבעל שם טוב הציג דגם חדש של מנהיג, דמותו של הצדיק, הרבי, מנהיג כריזמטי המעניק הדרכה אישית לחסידיו, מעורב בענייני הציבור ודואג לכולם ומלכד את החבורה סביב אישיותו.

החל בסוף המאה השמונה־עשרה התפצלה החסידות לקבוצות נבדלות. במלחמת העולם השנייה נחרבו כל מרכזי החסידות במזרח אירופה. כיום קיימים שני מרכזי חסידות עיקריים: בישראל ובארצות הברית.

בשנת 1896, עת פרסם הרצל את "מדינת היהודים", התעוררה הציונות גם בקולומביאה, והתודעה הלאומית במקום התחזקה לצד הדבקות במסורת. בעיר יצאו לאור עיתונים ציוניים בעברית, בידיש ובפולנית; לקונגרס הציוני הראשון נשלחו שני נציגים; התנועות החלוציות היו פעילות – בעיר פעלו "הכשרות" רבות של תנועות נוער ציוניות, וקבוצת החלוצים הראשונה עלתה ארצה כבר ב־1920.

בין השנים 1772–1919 צורפה קולומביאה, כחלק מגליציה, לאימפריה האוסטרו־הונגרית, ומאז שנת 1866 הפכה העיר לצומת רכבות חשוב. היהודים פיתחו פעילות כלכלית בענפי מסחר בבקר, בסוסים, בתוצרת חקלאית ובמלח, וגם בחכירת יערות ובמסחר סיטוני בעצים בין גליציה, מולדביה, בוקובינה ורומניה. אך יחד עם זאת, עול המסים הכביד, והיהודים נדרשו לשלם מסים נוספים וכופר בעבור חיבי הגיוס.

בשנת 1812 היו בקולומביאה 2,033 יהודים. בשנת 1879 מנתה האוכלוסייה היהודית במקום יותר מ־8,230 נפש, כמחצית מהאוכלוסייה הכללית. בשנת 1900 האוכלוסייה היהודית כבר הכפילה עצמה, ועד לפרוץ מלחמת העולם הראשונה מנתה כ־19 אלף יהודים, מתוך כ־42 אלף איש, כלל האוכלוסין בעיר. כוחם הפוליטי הרב של היהודים בעיר בא לידי ביטוי בבחירה של יהודי כציר לפרלמנט הגליצני בשנת 1861; בשנת 1873 נשלח יהודי כציר קולומביאה לפרלמנט האוסטרי, וכעבור חמש שנים, השיגו היהודים רוב בבחירות למועצת העיר, והעמידו ראש עיר.

לקראת סוף המאה התשע־עשרה הקימו היהודים בעיר בתי חרושת לזיקוק נפט, לנרות פארפין, לגפרורים, למשחות נעליים וכן לאריגת טליתות. המלאכות שבהן עסקו יהודים היו בעיקר חייטות, סנדלרות, פרוונות, נפחות, פחות, נגרות

וסחר בתוצרת חקלאית. ענף התחבורה נשלט אף הוא בידי עגלונים יהודים.

בין שתי מלחמות העולם נכבשה קולומיאה לסרוגין על ידי הצבאות הרוסי, האוקראיני והפולני. יהודי העיר סבלו קשות בעיקר משלטונם של האוקראינים. אחרי מלחמת העולם הראשונה הוקם גבול בין פולין לרומניה ונחסמו הדרכים לכיוון דרום מזרח, קולומיאה נותקה משווקיה בדרום, ומספר תושביה ירד. בנוסף נחשפו היהודית למדיניות נישול מצד שלטונות פולין. ב-1939 פחתה האוכלוסייה היהודית ל-15 אלף לערך.

בסוף אוגוסט 1939 נחתם חוזה ריבנטרופ-מולוטוב בין גרמניה לברית המועצות, ובו הוסכם על חלוקת פולין בין השתיים. שבוע לאחר מכן הפרה גרמניה את ההסכם ופלשה לפולין. גליציה נכבשה על ידי הרוסים. עם כניסת הסובייטים לקולומיאה ב-17 בספטמבר 1939 פסקו החיים הציבוריים בקהילה; המפעלים והמסחר הסיטוני הולאמו, הרוסים העבירו כל נכס לרשות הממשלה, והיהודים חיסלו את עסקיהם והסתגרו משום שכבר לא ראו ברכה בעמלם. גם יהושע שנפס סגר את האטליז.

אם בתקופת שלטון פולין התראו בני משפחת שנפס עם קרוביהם כפעמיים בשנה, הרי שפלישת הרוסים והלאמת הרכוש הפרטי גרמו לכך שהם החלו להתראות עמם בתדירות של שלוש פעמים בשבוע, וזאת משום שמכל הכפרים והעיירות הגיעו התושבים לקולומיאה כדי לנסות לקנות מזון ומצרכים שאותם אפשר היה להשיג רק בעיר. עסקים פרטיים וחנויות עברו לרשות הסובייטים ונמכרו כביכול לעם. האנשים נאלצו להיאבק כדי לשרוד, כדי להתקיים. על מנת להשיג קילוגרם סוכר היו משכימים בשתיים בלילה ותופסים מקום בתור שבו הצטופפו עד מהרה עשרות רבות של אנשים. אחרי שעות של המתנה מורטת עצבים קרה לא פעם שאזל הסוכר. המצב הכלכלי והמורלי היו בכי רע.

המלחמה

בשנות השלושים, לאחר עליית הנאצים לשלטון בגרמניה, חיו יהודי ברלין בפחד והיו נתונים לגזרות שונות שהצרו את צעדיהם. השלטון ליבה פרעות והריסת בתי כנסת ועצר את רוב מנהיגי הקהילה. החוקים האנטישמיים קיפחו את פרנסתם של היהודים: בתחילה אסור היה למרקוס ולשמעון להעסיק גרמנים. אחר כך כבר נאלצו האחים זק לסגור את החנות והמתפרה. יהודים רבים היגרו מגרמניה. אם בשנת 1933 היו אלף יהודים בברלין, הרי שלקראת פרוץ מלחמתה עולם השנייה נותרו בה 75 אלף יהודים בלבד. אלפים מבין אלה שלא ברחו נותרו בה משום שלא האמינו שיתכן חורבן כשם שהיה לבסוף. אך מרקוס לא חיכה לרגע האחרון, הוא חיסל את עסקיו ועבר עם רעייתו גוטקה ובנו חיים לאנגליה. בספטמבר 1939, שלח מרקוס את חיים בן החמש־עשרה לחיפה ללמוד בבית הספר הראלי. בזמן המלחמה נדרשו רופאים רבים כמו גוטקה לעבודה באנגליה, כך שרק לאחר המלחמה עלו בני הזוג לישראל והתאחדו עם הבן.

בשנת 1939 הגיעו לקולומביאה אלפי פליטים יהודים מהאזורים שנכבשו בידי הגרמנים. על אף שהשיג ניירות שאפשרו לו להגר לצ'לי, חזר שמעון לעיר הולדתו עם זרם הפליטים שנמלטו לפולין המזרחית שהייתה אז בשליטת ברית המועצות. בדצמבר או בינואר 1940 השתכן כמה ימים בביתם של יהושע ובלה, וימים נוספים אצל בת דודתו ברנה בקולומביאה. ומכיוון שהאווירה כבר החלה להתחמם גם בפולין, הוא המשיך לאחיו הבכור הרש שבצ'רנוביץ. ברומניה, בבית הרש, הוא הכיר לראשונה את לוטי, בת אחיו, שאמנם שמע על אודותיה, אך מעולם לא ראה אותה. לוטי הייתה בת למעלה משלושים כשדודה שמעון, המבוגר ממנה בכחמש־עשרה שנה, נשאה לאישה.

הפרדה של פנחס בן העשרים ואחת ממשפחתו הייתה בלתי נמנעת. בשנת 1940, באחד מימי שישי, כשכל בני המשפחה היו בבית, הגיע צו גיוס לצבא האדום ושמו של פנחס התנוסס עליו. ההורים ידעו שייאלצו להתמודד עם צו זה והחששות היו כבדים, אולם התברר להם כי רגעי הפרדה קשים מנשוא על אף שצפו אותם. בלה צררה צידה לדרך ופנתה לבנה בכורה. עיניה דמעו, ומילות הברכה יצאו שבורות מפה: "מיין קינד, מצא חן ושכל טוב בעיני אלוהים ואדם," היא חיבקה את פנחס בעוז, הרימה את כפות ידיה ועטפה את ראשו, הוא רכן והיא נשקה למצחו. יהושע התעקש ללוות את בנו לנקודת האיסוף, אף שהשבת כבר עמדה בפתח. כשראה יהושע את הצעירים הרבים שהגיעו לאותו מקום וגויסו לצבא הכובש הוא פרץ בבכי והתקשה מאוד להיפרד מעל פניו של פנחס. בשלוש השנים האחרונות להיותו בבית בגר פנחס ועבד לצד אביו, הם התקרבו מאוד זה לזה, ואין תמה שכה התקשה האב להתנתק מבנו. לראשונה בחייו ראה פנחס את אביו בוכה. היהודי הגאה והזקוף מעולם לא הזיל דמעה בפומבי עד אז, גם לא במצבים קשים, אף לא כשנפטר בן הזקונים האהוב, יהודה. השבת כבר נכנסה, ובלה הדליקה נרות בביתם. יהושע היה יהודי אדוק ומדקדק במצוות, קלה כחמורה, והרי איסור חילול שבת הוא מן החמורות. אולם הוא חש שרגליו נטועות במקומן והוא אינו מסוגל להסב גבו לבנו בכורו. הוא בכה ללא מעצורים. במעמקי לבו ידע כי זו פרדה לתמיד.

לאחר לכתו של פנחס הלך המצב והחמיר. הבן הממושמע והחרוץ, שתמך בהוריו ועזר להם, היה חסר בבית. הוריו היו חרדים לגורלו. מדי פעם שיגר אליהם מכתבים ובהם ביקש מאביו שלא ידאג ושלא ישלח לו כסף כי יש לו כדי צורכו. ובכל זאת חסך אביו מהמשפחה ושלח לו סכומי כסף מפעם לפעם. "אני שולח לך חמישים רובל, יותר מזה לא אוכל לשלוח. היה מבורך בדרך הקשה והארוכה שלפניך ואל תשכח מאין באת..." רשם יהושע במכתב שפנחס קיבל ערב פרוץ הלחימה בין הרוסים לגרמנים. במכתבו תיאר האב בקצרה את ההגבלות שהטילו הרוסים ובין השורות אפשר היה לחוש באווירת המצור והכפייה.

כאשר פרצה המלחמה בין ברית המועצות לגרמניה ביוני 1941 גויסו יהודים רבים לצבא האדום, אחרים התנדבו מרצון. כאשר נסוג הצבא האדום מאזור גליציה הציעו הרוסים ליהודים לברוח לשטחי ברית המועצות. מאות מיהודי קולומיאה וסביבתה נמלטו מזרחה, אולם הסבל שנגרם להם תחת שלטון הסובייטים הניא אלפים אחרים מלעשות כן.

ב־30 ביוני פינה הצבא הסובייטי את העיר. במשך שלושת הימים הבאים פרעו האוקראינים הלאומנים ביהודים, ורק לאחר שנכבשה העיר ב־4 ביולי על ידי הצבא ההונגרי שלחם לצד הגרמנים, ריסן המושל ההונגרי את הפורעים. מעתה הוטלו על בני הקהילה גזרות רבות: היה עליהם לענוד סרט ועליו מגן דוד, רכושם הוחרם, תנועתם הוגבלה וחייבו אותם בעבודות כפייה. ב־1 באוגוסט

1941 היו נתונים העיר וסביבותיה לשלטון גרמני ישיר. ראשיתו של חורבן הקהילות היה מסע של סחיטות ורדיפות. היהודים אולצו לשלם כופר נפש גבוה ולמסור חפצי ערך. הוקם יודנרט ובראשו הועמד מרדכי הורביץ, אשר שלח יד בנפשו בסוף שנת 1942. באקציות שנערכו ב־12 באוקטובר וב־15 בנובמבר 1941 וב־24 בינואר 1942 נרצחו אלפי יהודים בידי הנאצים והאוקראינים ביער שפארובצה. חלקם אף עונו קשות לפני שנורו למוות. במרס 1942 הוקמו שלושה גטאות מגודרים ורוכזו בהם יותר מ־18 אלף נפש. הצפיפות, המחלות והרעב הפילו חללים רבים. על אף התנאים הקשים אורגנו בגטו פעילויות חינוך ותרבות. בסוף אפריל 1942 הוכנסו לגטו יהודים מתושבי הסביבה, ביניהם היו אולי בני משפחת שנפס, וקרובים רבים אחרים. אלפים רבים נטבחו בסמטאות הגטו עצמו, ומאפריל עד אוקטובר 1942 נשלחו למחנה המוות בלז'ץ כעשרת אלפים נפשות בשלושה משלוחים.

תקופת חייהם בגיהנום עלי אדמות, שעותיהם האחרונות ורגעי חייהם האחרונים של בני המשפחה לא נודעו. ברור רק כי המוות השיגם והכריעם במפלצתיות בלתי ניתנת לתפיסה. על חיים, בנה של מלכה זק־פלזונשטיין, ידוע כי לאחר ששב מברלין לפולין נישא ונולדה לו תינוקת. בשנת 1941 גורשו הוא ומשפחתו מביתם למחנה ההשמדה בלז'ץ. ניצול שקפץ מן הרכבת העיד כי בדרכם, ברכבת דחוסת אדם, נפטרה התינוקת, וחיים עמד בקרון ואמר עליה קדיש. הוא ואשתו נספו במחנה.

החל ב־17 במרס 1942 עד סוף אותה שנה נרצחו במשרפות בלז'ץ כ־600,000 יהודים. 1,500 היהודים שנותרו בחיים הוצאו להורג ביריות ביער שפארובצה בפברואר 1943.

ב־29 במרס 1944 שוחררה קולומיאה בידי הצבא הסובייטי, ומהמחבואים יצאו כמה עשרות ניצולים. חלק מבין יהודי העיר והסביבה שגויסו לצבא האדום או שברחו לברית המועצות שרדו אף הם את המלחמה.

עם שחרור קולומיאה חזרו חלק מהניצולים היהודים מברית המועצות בתקווה למצוא מישהו, אך לשווא. רובם המשיכו לפולין ולארצות שמעבר לים. ב־1957 עוד ישבו בקולומיאה כמאתיים משפחות יהודיות. ב־1969 התגוררו בה כשבעים משפחות יהודיות.

לאחר מלחמת העולם השנייה הייתה קולומיאה חלק מברית המועצות. מאז התפוררות הגוש הסובייטי, בשנת 1991, היא עיר באוקראינה העצמאית.

בשנת 1996, בהיותו בן שבעים ושבע, נסע פנחס בלוויית בתו זהבה, חתנו אהוד ונכדו יאיר למסע שורשים בפולין. לאותה קבוצה חבר גם פישל פלזונשטיין, בן הדודה של פנחס, ובנו משה, וניצולים נוספים שנותרו יחידים ממשפחות מפוארות. באותה תקופה סיימו את הקמת האנדרטה ביער שפארובצה לזכר יהודי קולומיאה והסביבה, ומטרת הנסיעה הייתה לקיים אזכרה ולומר קדיש

על בני המשפחה שנספו בשואה ושלא הובאו לקבר ישראל. בביקורם בכפר קוסמאץ' התקשה פנחס לזהות את בית הוריו או את מיקומו. אחד מוותיקי הכפר, גוי, הכניסו לביתו, ופנחס שאל אותו ואת אשתו על אודות גורל ההורים והמשפחה. הגוי סיפר שלקחו את היהודים ליאבלונוב ולקוסוב, ולשמע אחדות משאלותיו של פנחס ענה: "תשתוק, אל תדבר על זה," וביקש מאשתו שתסגור את חלונות ביתם. על אף שכבר תמו ימי הקומוניזם נדמה היה לו, לזקן, ש"האח הגדול" מאזין להם. "אני לא מפחד מכלום, אין לי ממה לפחד," ענה לו פנחס. הגויה הראתה לפנחס היכן גרה משפחתו, והתברר לו שבמקום שבו עמד הבית "החדש" של משפחת שנפס נותר תל קטן ועליו כר של עשבים צפופים. רכושם נבזז עד היסוד. בתוך הבאר שפעם הייתה בחצר הבית זרקו הרוסים את גופות הבנדרים – פרטיזנים אוקראיניים לאומנים אכזריים ביותר – שהם הרגו כשחזרו וכבשו את אוקראינה. הבאר כוסתה עפר ולא נותר ממנה זכר. גם בתי השכנים היהודים שהיו סמוכים לבית משפחת שנפס נמחקו מעל פני האדמה, ובמקומם נותר שדה חשוף וירוק. פנחס עמד שם, חמישים ושבע שנים לאחר שעזב את המקום, והזיכרונות שצפו ועלו ריגשו אותו מאוד. הוא נזכר בשכן שהיו לו עשרים ושניים ילדים, אולי היה זה חיים פינדל, אולי שכן אחר. איפה בינימין הופמן, נסים הופמן, ושוילל הופמן? הוא שאל את עצמו. מה קרה לרבקה שוורץ? היכן פיבר, שהיה קרוב משפחה של משפחת שנפס מצד בלוך? ולאן נעלם שליידל שמכר בשר? השמות עלו ומנבכי הזיכרון צפו גם פנים. זיכרונות שהוא הדחיק עשרות שנים פרצו את המחסומים. אחרי שני ביקורים בקוסמאץ' רצה פנחס לשוב בשלישית לכפר הולדתו, לנסות לדלות עוד כמה פרטים. אבל הקבוצה המאורגנת המשיכה הלאה, והמעגל נסגר.

פנחס במקום בו עמד פעם בית הוריו בקוסמאץ'

בשנת 1940, כאשר נקרא פנחס לדגל האדום, הוא גויס לחיל התותחנים של הצבא הרוסי, לגדוד שהיה ממוקם בגבול ברית המועצות-פינלנד. מיד עם הגיעו נשלח לקורס קציני תותחנים. הוא למד להפעיל ארטילריה 76 כבדה שמוקמה על גבי עגלות רתומות לסוסים. המחנה הצבאי להדרכת קציני תותחנים היה סגור בפני אמצעי התקשורת, כך שהצוערים היו למעשה מנותקים מן המאורעות שהתרחשו בעולם, וניזונו רק מהמידע שמפקדיהם בחרו לספק להם. באחד מהשיעורים הפוליטיים קם אחד הצוערים ושאל לתדהמת חבריו את הפוליטרוק: "מדוע הגרמנים העבירו עשרת אלפים חיילים לגבול הפינלנדי? הרי יש הסכם ידידותי-מסחרי בין ברית המועצות לגרמניה". הפוליטרוק ענה מיד: "לא רק עשרת אלפים חיילים, הצבא הגרמני הציב את חייליו לאורך כל גבול ברית המועצות-גרמניה. אכן נשאלת השאלה: בשביל מה?", שאל והשיב: "אנחנו בכל מקרה מאמנים את הצבא לשמור על גבולות המדינה!"

כשנה לאחר שגויס, ב־22 ביוני 1941, התקיפה גרמניה הנאצית בעוצמה רבה, עם שלושה מיליון חיילים, את ברית-המועצות במבצע "ברברוסה". תכניתה של גרמניה הייתה להלום בצבא האדום בשלוש חזיתות: בצפון לכבוש את לנינגרד, במרכז – לעלות על מוסקבה ולכבשה תוך שבועות מעטים, ובדרום – להגיע בהקדם האפשרי אל מקורות הנפט בקווקז. זו הייתה אמורה להיות מלחמת-בזק. ואמנם הצליח צבא הוורמאכט למוטט בימי המלחמה הראשונים את כוחות הצבא האדום, שחנו בארצות הבלטיות, בביילורוסיה ובאוקראינה המערביות. הכוחות הגרמניים הגיעו עד לנינגרד ועד מבואות מוסקבה. הגדוד של פנחס נשלח לחזית הצפונית, אבל חניכי בית הספר לקצינים נשארו במחנה. מאוחר יותר החל גיוס מילואים. פנחס הצטרף לגדוד מילואים שהופקד על ארטילריית שדה. בעגלות בעלות גלגלי עץ ורתומות לסוסים, עלו החיילים לחזית לנינגרד-קלינינגרד. הם העמיסו את הציוד על רכבת וכשירדו ממנה התקדמו גלית לחזית.

בחזית שררה אנדרלמוסיה. על פנחס היה להתייבב לפני המטה. רכוב על סוסו הוא דהר כדי לקבל פקודות ישירות מגנרל טמושנקו, מפקד הזירה. היה עליו לדעת היכן לפרוס את עמדות התותחנים שעמם הגיע. אולם יד ימין לא ידעה משמאלה, החיילים בשטח נראו מבולבלים ואובדי עצות, והמפקדים היו נתונים במבוכה נוכח המפלות בקרבות. פנחס הצטווה לחכות, והוא המתין להוראות הפיקוד העליון. יום שלם המתין ולא נענה משום שהצבא הרוסי היה בנסוגה. הוא נשלח מקצין זה לאחר, ואף גורם לא העז לתת הוראות ברורות, לכוון, להנהיג בשדה הקרב. פנחס עלה על סוסו ורכב למטה הדיוויזיה, ושם קיבל לבסוף את הפקודה לנוע. לעת ערב תפסו חיילי המילואים את עמדותיהם והציבו את התותחים. פנחס יצא עם מפקד הגדוד כדי להציב תצפית שתקשר בין העמדות ותאפשר לתת פקודות אש מתואמות. עם רדת החשכה כיתרו

הגרמנים את הגדוד מכל עבריו וירו מכל הכיוונים. אי־אפשר היה ליצור עמדת תצפית בתנאי קרב. עם שחר התברר לו שהאלחוטאי שלו, סמל־קשר ממוצא אוקראיני, ערק לצד הגרמנים במהומה שהתחוללה עוד באותו ערב, והגדוד נותר ללא קשר אלחוטאי, רק עם קשר טלפוני. יומו הראשון בלחימה נדמה לו כנצח. הרי בשעה מוקדמת באותו בוקר יצא את בית הספר לקצינים, ועלה על הרכבת במדים נקיים ומגוחצים, והנה בלילה כבר חווה פחד מוות וספג אש תופת.

ביום השני התקבלו ידיעות מודיעיניות. הנתונים שהעביר קצין מהצבא הבריטי סייעו לכוון את הארטילריה, כלומר תותח קרופ על גלגלי עץ שטווח הירי שלו חמישה קילומטרים. למרבה הזוועה, כתוצאה מבעיות קשר וארגון פגעו חלק מהפגזים שירה הצבא האדום בחיל הרגלים שלו עצמו.

השחר החל לעלות על היום השלישי בחזית, והצורך הדחוף ביותר היה לשפר את עמדת התצפית. פנחס המשיך להעביר פקודות אש על פי המידע שהיה בידו. ביום הרביעי החל הכוח לסגת. הגרמנים הפגינו עליונות ושליטה מוחלטת בשדה הקרב. כוח הסיור האווירי שלהם גילה את עמדות הצבא האדום ומסר קורדינטות מדויקות למטוסי הקרב, ואלה פתחו באש ישירה וכבדה ופגעו אנושות בגדוד. חיילים רבים קיפדו את חייהם, אחרים נפגעו באורח חמור. משנחשפה הטקטיקה של האויב ונשמעה נהמת מטוסי האויב המתקרבים, ניתנה הפקודה לשנות את מיקום העמדות. באופן זה של תנועה מתמדת ניתן היה להמשיך ולהשיב אש. אולם לגדוד הרוסי לא היה גיבוי אווירי, הפקודות ניתנו על ידי קצין חיל הרגלים, ומטח הפגזים המשיך לצלוב את כוחותיהם. מאות אלפים של חיילים וקצינים סובייטיים נפלו בשבי. מעטים יחסית הצליחו לסגת או לפרוץ את טבעת הכיתור.

באחד הקרבות נפצע פנחס והועבר לרכבת שהסיעה חיילים פצועים לבית חולים צבאי בעיירה ליד מוסקבה. בלילה התקרבה הרכבת לאזור מוסקבה והופצצה. ברד של אש ירד עליה. החזית רדפה את הפצועים.

פנחס שכב בבית החולים במשך ארבעה חודשים, זמן להבראה ולמחשבה, שכן הוא סבל מפגעי רסיסים ומהלם. הטיפול היה מסור. הרופאה מנהלת המחלקה, ד"ר שפירא, טיפלה בו כאם. כשהחלים התבקש פנחס למסור כתובת שאליה ירצה לחזור. אזור קולומיאנה נכבש כבר על ידי הגרמנים. השאלה "לאן בכוונתך לשוב?" עוררה את פנחס לתהות מה יהיה אתו, לאן ישים פניו, מה עלה בגורל בני משפחתו? עד אז הוא לא היה ער למצב שמסביבו, אלא התרכז בדאגות היומיום. עתה מצא את עצמו עומד בחדר התרבות של בית החולים מול מפה גדולה התלויה על הקיר, מהורהר כמקיץ מתרדמה ארוכה. מה לעשות? האם כדאי לנסוע לקוקוז, לאזרביז'אן? פנחס שמע שלאזור הוא מגיעים יהודים ומקבלים הכשרה לפני עלייתם לארץ ישראל. אולי עליו לנסוע לאותו חבל ארץ בגבול איראן ומשם להמשיך לארץ ישראל?

כעבור שלושה ימים נוספים של תחושת בלבול וערפל זימן אותו אליו מנהל

בית החולים, אלוף משנה פלדמן.
 "מדוע לא נסעת לחופש בביתך?" שאל אותו הרופא היהודי. פנחס הסביר
 לו את הסיבה. הרופא טוב הלב הביט בחייל הצעיר באהדה מהולה בחמלה,
 ושאלו מה בדעתו לעשות.
 "אני חושב לנסוע למוסקבה שם יש נקודת ריכוז לפליטים, אולי אמצא
 קרובים או מכרים."

"לא, אתה לא תמצא שם דבר, אין לך מה לעשות שם!"

"אם כן, שלח אותי לבטליון."*

"הישאר אצלנו במחלקת ההבראה
 של בית החולים, כך אוכל לדאוג לכך
 שתקבל טיפול הולם, ובעוד חודש
 תחזור לגדוד."

וכך היה. פנחס עבד בבית החולים,
 בעידודה של ד"ר שפירא. ומשתם
 חודש ההחלמה הועבר למחנה מעבר
 ענק בגודלו ליד טולה, שבו התארגנו
 יחידות תותחנים ונשלחו לחזית.

פנחס במדים ובכובעו הצבאי

בהגיעו למחנה התארגן גדוד לקראת עלייה לחזית, ופנחס התמנה לרס"ר. מאה
 חיילים סרו למרותו. היה עליו לשלוח אספקה, כלומר תפוחי אדמה וכרוב,
 למחנה צבאי שהיה מרוחק כעשרה קילומטרים. כשהגיע לשם קיבל פקודה
 לשוב כדי להציב עמדות. הגדוד המתין לרכבת שתוביל את החיילים לחזית,
 ליד העיר סמולנסק, שם היו אמורים לחבור ליחידות הצבא שהגנו על מוסקבה.
 עברו יומיים אך הקרונות טרם הופיעו. הגרמנים התקרבו מאוד לבירה, חדרו
 לעומק הרפובליקה הרוסית ואיימו על פרברי מוסקבה. בחזית שיוועו לוחמים
 עייפים לתחלופה והגדוד של פנחס בושש לבוא. מכון שכך, הוחלט לצאת ברגל
 לכיוון טולה. בלילה אחד גמעו החיילים כארבעים קילומטרים, והגיעו לטולה.
 הם נכנסו לקרונות הרכבת וציפו שתחל לנוע. בעודם ממתינים מצאו באחד מן
 הקרונות מכל ספירט, לגמו מהמשקה החריף והעבירוהו ביניהם. המשקה המשכר

* בטליון = גדוד

שיחרר מעצורים, והחיילים החלו לפרוק עול. כרס"ר הגדוד חש פנחס להשליט משמעת, ולבסוף הצליח. גדודו של פנחס ירד מן הרכבת, והקציץ הצעיר שוב מצא את עצמו במצב של תוהו ובוהו, אי־סדר שאין בו כתובת לפנות אליה כדי לקבל הוראות ופקודות. הצוות הפיקודי ניסה לרכז את הגדוד המפוזר, אך מצב הגדוד היה כשל הצבא האדום בכללו: מפורק ליחידות זעירות. הגוף העצום בממדיו כאילו איבד את ראשו ויצא מכלל שליטה. על פנחס פקדו לנסוע לתחנת הרכבת הראשית במוסקבה כדי לרכז את החיילים שהגיעו לשם מקייב ולצרפם לגדוד. גם במוסקבה שרר בלגן, ובכל זאת הצליח פנחס לאסוף כמאה וחמישים איש והעלה אותם לרכבת שעליה ינועו עד לנקודת הריכוז. באותה רכבת נסעו גם איכרי הקולחוז אשר הובילו לשווקים העירוניים את תוצרתם החקלאית ואת הבקר שלהם, פרות וחזירים. אוסף החיילים של פנחס היה שלוח רסן ומורעב, ובהמולה ששררה גזלו וחמסו החיילים את מזונם של האיכרים.

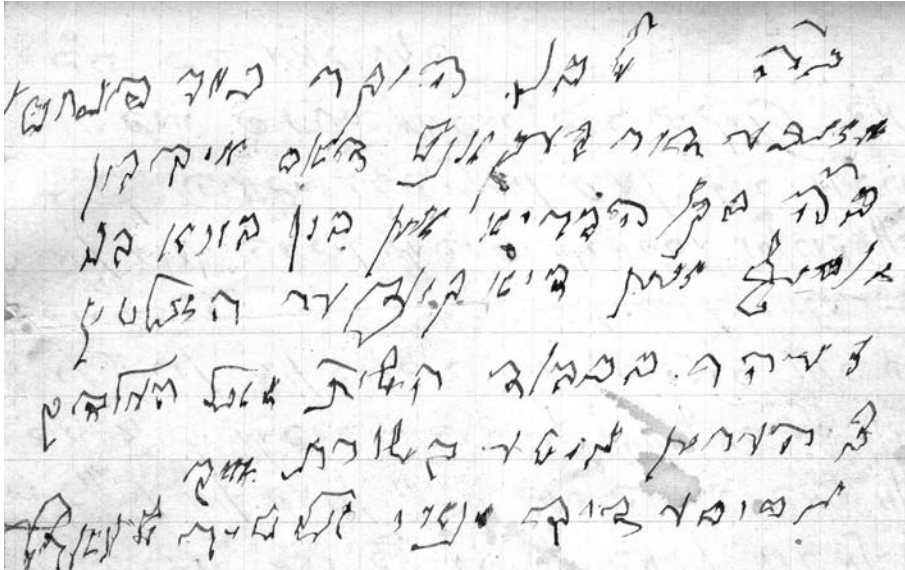
בחורף עבר הצבא האדום למתקפת נגד. הקור היה אויב אכזרי ביותר, והגיע לארבעים מעלות מתחת לאפס. החיילים נאלצו לשרוד את הקפאון, את אש הקרב, ואת הרעב, ולחיות בתנאים בלתי נסבלים. אלמלא זוג המגפיים המרופדים בצמר ולינקי, שלא חלץ מרגליו במשך חודשים, אולי לא היה פנחס מצליח לשרוד. מאוקטובר 1941 עד ינואר 1942 נתשה המערכה על הגנת מוסקבה והושגה מפתם הראשונה של הגרמנים.

בינואר 1942 התקדם הגדוד לעבר הגרמנים, ולצדו לחמה גם הארמיה הלטבית עד שצבא גרמניה החל לסגת. גם לנינגרד הנצורה עמדה בגבורה. ה"בליץ", מלחמת הבזק הגרמנית, נכשל; והמלחמה, שהפכה למלחמת עמדות, נמשכה שנים.

באוגוסט 1942 הגיע פנחס למטה חזית סמולנסק. מפקד המטה שהיה ידיו התפלא לראותו והורה לו, לפנחס, להישאר לצדו. אולם כעבור זמן מה קרא לו ואמר שסטלין פקד להוריד לעורף את כל ילידי פולין ושאר הנתונים הזרים, משום שאין לתת בהם אמון כחיילים. כבר אז ידוע היה שאוקראינים רבים חצו את הקווים ושיתפו פעולה עם הגרמנים כדי להציל את עורם.

פנחס היה ממונה עתה על פלוגת חיילים שפוונו למחנות עבודה בצ'ליאבינסק, אחת מן הערים הגדולות באורל התיכון. בעיר רוכזו מפעלים של תעשייה צבאית כבדה לייצור טנקים, נשק ותחמושת, ואת מקומות העבודה הרבים איישו בין היתר פליטים רבים, ביניהם יהודי פולין, לטביה, רומניה ושאר ארצות הבלקן. בתחילה עבד פנחס באחד ממפעלי הבניין בתפקיד מינהלי בתנאים תזונה קשים וללא ביגוד הולם. אולם בשנת 1943 דאגו לו חברים למשרת מנהל תחבורה ורכישות במשרד בנייה, ובתפקיד זה לא חסר לו דבר.

בתקופה שבה שהה באורל יצר פנחס קשר מכתבים עם בני משפחת שוורץ, אחיה של אמו מירושלים. מילותיהם היו לו קרן שמש של עידוד ונחמה. אף הסבא מתתיהו כתב לו ביד רועדת.

המכתב מתורגם מיידיש:

ב"ה לבני היקר כמר פנחס,
הנני להודיעך שאני בקו הבריאות. אני נמצא אצל בני יוסף,
והילדים מחזיקים אותי בכבוד. השי"ת יעזור לשמוע בשורות
טובות,
מאחל לך ממני אלטיר שוורץ

ב"ה כ"ד מ' א"ב תש"ה (אוגוסט 1945)

פנחס יקירי,

הנני מודיעך כי קיבלתי את מכתבך ומה מאוד כאב לנו על הדברים
שכתבת לנו מהוריק ומאחיד ומאחיותך ז"ל הי"ד. גם אנו שמענו
כל הזמן על האסון שפקד את היהודים בפולין, שהיטלר ימ"ש
הרג כל כך הרבה יהודים. חשבנו כל הזמן שלכשתגמר המלחמה
נקבל סימני חיים מכולכם. אנו בוכים ומבכים מרה את החורבן
הנורא שהרשע הנ"ל עשה שהרג אנשים חפים מפשע, היא הייתה
גזרה מן השמים. אני מבקשך לבוא אלינו להתארח בחגים, אני
מניח שבטח תבוא. אנו מחכים לכם לחגים, ודורשים בשלומכם
ממעמקי הלב.

דודך יוסף שוורץ

ב"ה יום ג' שופטים כ"ח מ' אב תש"ה

בן גיסתי פנחס,

לדאבוננו מה שקרה לכם, בכינו עם מכתבכם, הרבה התפללנו
 בכל בתי הכנסת ובתקיעת שופר ואמירת סליחות, וצמנו תעניות
 ציבור ונסתמו מאתנו זכות האבות. השי"ת* ינחם אתכם, ותבוא
 לירושלים בקרוב אמן.

גם אני דורש את שלומך ואני מקווה לראות במהרה פנים אל
 פנים בעיר הקודש בירושלים.

דודך המצפה לראותך,

בן ציון מרקוס, רחוב יוסיפון 6, מחנה יהודה, חצר לומזא,
 ירושלים

כתיבה וחתימה טובה שתהיה שנת גאולה וישועה, שנת שינקום
 השם נקמת דם עבדיו מאויבי ישראל. אמן.

בן אחותי היקר פנחס,

הנני להודיעך שאחותי הני גרה בשכונת מחנה יהודה לא הרחק
 ממני, והדודה חיה מאליא (מרים רמרז) גרה בתל אביב. הבן
 הגדול שלי קוראים לו גם כן פנחס, הוא הולך לישיבה, והבן
 השני שלי, יעקב אברהם, הולך לחדר בתלמוד תורה. לפני חג
 הפסח הוא צריך להניח תפילין בשעה טובה, השי"ת יעזור
 שתשתתף אתנו, והנני מקווה לראותך בקרוב.

באיחולים לבביים

מדודתך ובעלה והילדים,

לאה מרקוס רחוב יוסיפון מספר 6 חצר סובלק

גם אני מאחל לך כתיבה וחתימה טובה

ממני יעקב אברהם מרקוס

גם אני מאחלת לך דודתך לאה מרקוס המקווה לראותך בשמחות
 בקרוב. אמן.

ב"ה לבן אחותי פנחס האהוב,
 קיבלתי מכתבך ירחם השי"ת על עמו ישראל וישלח את הגואל
 צדק במהרה אמן.
 כן משמח אותי לשמוע מבריאותך, אהוב, ומקווה שנתראה
 בחגים מתוך בריאות ונספר הכול בשמחה.
 ממני דודתך המצפה לראותך בארצנו,
 העני נחומזון

ב"ה לכבוד בן אחותנו מר פנחס הי"ו*.
 את מכתבך קראתי והרבה צער ועגמת נפש הרביתני המכתב,
 השי"ת ירחם על שארית ישראל וישלח את משיחו צדק בעגלא
 ובזמן קריב, ונזכה כולנו יחד לשמוח בבניין בית הבחירה, ותחזינה
 עינינו בשובך לציון ושבנו בנים לגבולם במהרה דידן אמן. כעתירת
 דודך המבקש לראותך במהרה בארצנו הקדושה,
 אברהם נחומזון

רעייתו

קלרה, 1942

שם:	חיה-קלרה גולק
כינוי:	חיוניה
תאריך לידה (משוער):	ה-10 ביוני, 1923
מקום לידה:	ויניצה, אוקראינה, ברית המועצות
הורים:	גולדה ברונס ונפתלי גולק
אח:	מוניה-יפים

חברים משותפים שידכו בין פנחס לקלרה גולק, סטודנטית לרפואה מהעיר ויניצה. בתקופת חברותם הקצרה בילו השניים בעיר שמנתה אז שני מיליון נפש, והיו בה בעיקר מפעלי תעשייה כבדה, אך גם חיי תרבות ורוח – בתי קולנוע ותאטראות.

משפחה חדשה קמה בקהל ישראל. הם התחתנו בדצמבר 1945, רב השיאם בבית כנסת בנוכחות קומץ חברים, ואף לא אחד מבני משפחתם. מאוחר יותר נוצר קשר בינם לבין מוניה, אחיה של קלרה, שהיה רב־סרן בתפקיד קצין מטה בכיר. הוא היה נשוי ואב לבת ששמה גליה, ושהה אז בסברדלובסק. מוניה ניסה לשכנע את פנחס להישאר בברית המועצות ולהצטרף אליו לעבודה במוסקבה או בלנינגרד. אך לפנחס לא היו שאיפות להשתקע בברית המועצות, אל מול עיניו ניצבה מטרה אחת ויחידה: ארץ ישראל. כשנסתיימה המלחמה, בשנת 1945, החליטו בני הזוג לעזוב. "אל תתעכבו בדרך", ביקש מוניה ביום האחרון שבו בילה בחברתם, "שלא יהיה לכם אכפת מכסף, ואל תלכו שולל אחר ניסיונות פיתוי. תגיעו מהר ככל האפשר ליעדכם." מאז פרדתם באורל לא ראתה עוד קלרה את אחיה ולא שמעה על אודותיו. הניסיונות לשמור עמו על קשר עלו בתוהו, ובמשך השנים היא חששה לנסות לבקשו ולחדש קשר שמא כתוצאה מכך יאוננו לו רע בברית המועצות. הוריהם נספו בשואה, ועד עצם היום הזה המשפחה אינה יודעת מה עלה בגורל אחיה ומשפחתו.

מוניה־יפים גולק, אחיה של קלרה

5
ИЖРА
Зав. бюро ЗАГС

СС СР

СВИДЕТЕЛЬСТВО О БРАКЕ № 82 *Ловицкий*

Гр. Шнапс
фамилия

Гр-ка Линхас Озиевич
имя, отчество

Хая Нафтирович
фамилия, отчество

вступили в брак, о чем в книге записей актов гражданского состояния
о браке за 18 декабря 1945
прописью и цифрами год, число и месяц

произведена соответствующая запись под № 966

Фамилия после заключения брака Шнапс он
она Шнапс

Место регистрации Д.б. Кировского / - На 1-й
наименование ЗАГСа или сельсовета, района, области

1946 г.

м. п. *Линхас* *Озиевич* *Хая* *Нафтирович*
Зав. бюро ЗАГС *Линхас* *Озиевич* *Хая* *Нафтирович* *Делопроизводитель*

Заказ № 3941.

תעודת נישואין: פנחס וקלרה שנפס נישאו ב-18.12.1945 בצילויאבינוסק, אורל, ברית המועצות

הדרך לארץ הבחירה

במאי 1945 תמה מלחמת העולם השנייה. בין ממשלת ברית המועצות לממשלה הזמנית הפולנית נחתם הסכם שהתיר לנתיני פולין לחזור לגבולותיה. בערי ברית המועצות התארגנו סניפים של ארגון יוצאי פולין, ובהם נרשם כל מי שרצה לשוב למולדתו. הארגון היה מוכר על ידי ממשלת ברית המועצות. רוב חבריו ופעיליו היו יהודים, ומטרתם האמיתית הייתה להבריח כמה שיותר יהודים דרך פולין אל מחוץ לגבולות אירופה. פנחס עבד באחד ממשרדי הארגון וניצל את הידע שרכש בתפקידו בתחומי התחבורה והרכישות. פעם אחת ניתנה הוראה לשלוח ללבוב בעלי מקצועות מומחים בבניין. פנחס וחבריו דב טסלר (סטט) וזאב וינדרוף פרסמו את ההזדמנות בקרב הפליטים. למעשה הם ניצלו את ההוראה כדי לארגן יהודים ילידי פולין, אסטוניה ולטביה שלא נשאו תעודות רשמיות שהוכיחו את מוצאם, לתת בידיהם תעודות, וכך לסייע להם להיחלץ ממצבם המעורפל. פנחס קיבל את הנרשמים ודאג שיעלו לרכבת ללבוב כמומחי בנייה, מצוידים בכרטיסי נסיעה ובכרטיסי מזון. בלבוב קלטו אותם פעילים בתנועות נוער חלוציות שסייעו להם לעלות לישראל דרך ארצות אירופה.

בשנת 1946 יצאו פנחס וקלרה מברית המועצות באחד המשלוחים ("הטרנספורטים") האחרונים. הם נסעו לפולין והשתלבו בארגון הקיבוצים של תנועת "גורדוניה". בעבור פנחס התחילה תקופה של שנתיים שבהן פעל באורח אינטנסיבי בארגון "הבריחה".

ארגון "הבריחה" לא הוקם עם השחרור מעול הנאצים, אלא פעל כבר בתחילת המלחמה. עתה, בתום המלחמה, הוא רק התעצם, הצטרפו אליו פעילים רבים ורבבות של פליטים נזקקו למנגנון שלו. זמן קצר שהו פנחס וקלרה בניסה

שבחבל שלזיה, ושם השתתפו בארגון של שני קיבוצים, האחד של ילדים ניצולי השואה, והאחר של פליטי ברית המועצות.

הקיבוצים שבפולין לאחר המלחמה היו למעשה בתי יתומים. הם היוו תחליף לבית ולמשפחה שנהרסו. בקיבוץ התקבצו יתומי השואה, פליטים גלמודים שהתגלגלו שנים בין מחבוא למחבוא וניצלו מאימה ומסכנות רבות מספור. זו הייתה נקודת המשען הראשונה לבני נוער כואבים שסבלו רעב ובעיות רגשיות ונפשיות. הקיבוצים הכשירו אותם לקראת עלייה באווירה של חמימות משפחתית. היו שעבדו, והיו שהשתתפו בפעילויות חינוכיות וחברתיות. הקיבוצים הראשונים הוקמו במרכז פולין, אולם מראשית 1946 הוקמו סמוך לגבולותיה הדרומי והמערבי, ושימשו כמקומות קליטה והכנה לבריחה. לאחר שהות קצרה בשלזיה יצאו חברי הקיבוצים לאוסטריה בדרך לישראל.

בחודש מרס 1946 הגיע לשיאו הלחץ על פתחי נקודות הבריחה מפולין לצ'כיה, משום ש־150 אלף היהודים שברחו לברית המועצות בתקופת המלחמה שבו לפולין, מלאי חרדה, בהלה ופחד מפני המחר. הם לא מצאו בפולין את יקיריהם שאבדו, ושיאפתם הייתה לעזוב מהר ככל האפשר את האדמה רווית הדם.

עד סוף יולי 1946 היה ארגון "הבריחה" בלתי לגאלי ופעיליו כיוונו את עיקר מאמציהם לחיפוש נקודות חדשות למעבר בין המדינות, דרך השדות הירוקים. לפעמים הסכימו השומרים בגבול להעלים עין, לפעמים ציודו הפליטים בתעודות מזויפות. היו רבים שנתפסו, שוחררו וניסו לחצות שוב ושוב. רבבות של יהודים על מזוודותיהם ומטלטליהם התרכזו בשטח הדרום-מערבי של פולין לתקופות קצרות ונעו הלאה. מחד שררה עדיין רוח אנטישמית בארצות רבות, ובייחוד בפולין, גם לאחר השחרור; מאידך נעלה ממשלת המנדט הבריטי את שערי ארץ ישראל בפני היהודים. הדרך היחידה שנותרה הייתה בלתי לגאלית. מתוך ארבעה מיליון יהודי פולין נותרו בחיים אחרי המלחמה פחות ממאה אלף. הם היו אבודים, חסרי כול, חשדנים, מפוחדים ומלאי יגון ואבל. היו פולנים שהחליטו "להשלים את המלאכה שלא סיים היטלר", והם התנפלו על הפליטים היהודים שביקשו לחצות את הגבול הצ'כי ופרעו בהם. שארית הפליטה הייתה בסכנת חיים. אלפי איש עברו את הגבול מדי חודש, וזרם הבורחים גבר כשהתרחשו פרעות. גם בצ'כוסלובקיה היו מקרים של עלילות דם והכאת יהודים עד מוות, והעיתונות הסלובקית פרסמה דברי שטנה כלפי יהודים. האנטישמיות הארסית של אוסטריה אף היא לא באה על סיפוקה. פחות מחמישה אחוזים מיהודי אוסטריה שרדו, ואילמלא פחדם של האוסטרים מארבעת צבאות הכיבוש ששלטו בה – לא יכול היה יהודי לצאת לרחובות.

20.11.1945, מתוך מכתב של אשר פ', שליח "גורדוניה" בווינה:

עבודתי כאן היום הצלת יהודים. אנחנו מעבירים מאות ואלפים יהודים, שארית הפליטה אשר בורחים מפולין אשר שם רציחת

היהודים נמשכת. עבודה זאת קשורה עם קשיים מסוימים היות והשלטונות עושים את כל המאמצים כדי להפריע. אולם זה לא יוכל לעכב אותנו מלהמשיך. לא די שכמה מיליונים יהודים נרצחו, כעת אינם רוצים להכיר בנו בתור יהודים. יהודי גרמני איננו יהודי אלא גרמני, ויהודי פולני אשר בורח מפולין כדי להינצל הוא בעיניהם פולני.

מלחמתנו כאן היא כיום מאוד דומה ומאוד קשורה למלחמה בארץ. קראתי פה בעיתונות על מאורעות בארץ. ברור לי שכיום היישוב צריך לעשות את כל המאמצים כדי לפתוח שערי ארץ ישראל. מצב היהודים בגולה הולך ורע. קשה לתאר את העוני ואת צער היהודים העוברים פה, קרועים, בלויים ויחפים. כל רכושם הוא תרמיל גב. נוסעים ברכבות משא בחורף. מורידים אותם בגבולות, והם לעתים נשארים ימים בחוצות. בסוף מגיעים למחנה אשר דומה למחנה ריכוז, אולם היחס אליהם שם טוב. בכל זאת אלה הם אנשים אשר רגילים היו לחיים אחרים. אשר מתגלגלים כבר שנים בלי בית שלהם ובלי הדברים האנושיים הפרימיטיביים ביותר.

במחנות גרמניה ואוסטריה ובאיטליה מתאספים עשרות אלפי יהודים. עצם היותם שם יגביר במאוד מאוד את הלחץ על שערי הארץ. שום ועדה ושום ממשלה לא תוכל לעבור על אנשים אלה מבלי לתת להם פתרון, ודרישתם של כמעט כולם היא ארץ ישראל. אין כוח בעולם אשר יוכל להכריח את האנשים האלה לחזור לבתייהם.

בדרך כלל אנו מאוד נזהרים מפני הרוסים ואולי עוד יותר מהאנגלים. מצד שני אנו נהנים מעזרתם של האמריקאים אשר הנם היחידים שמגישים קצת עזרה ליהודים.

ביולי 1946 עברו 17 אלף יהודים מפולין לצ'כיה, באוגוסט עברו 31 אלף. המתח בפולין החל לפוג. באותו קיץ עזבו את פולין גם פנחס וקלרה. קלרה הייתה אז בהיריון מתקדם. הם עברו דרך צ'כוסלובקיה והגיעו לאוסטריה. אוסטריה הייתה מחולקת אז לאזורים: הרוסי, האנגלי, האמריקני והצרפתי. בין האזורים נקבעו גבולות, וחוקי שלטון שונים הושלטו בכל אחד מהם. פנחס וקלרה הגיעו לאזור הבריטי.

ב־17 בספטמבר 1946, בבית חולים בעיר האוסטרית ברוק א־ד־מור, נולדה בתם הבכורה, והם קראו לה גולדה־בלה, על שמן של שתי האמהות. כזוג צעיר חסר ניסיון, שנודד בתוך זרם המוני של פליטים עקורים ובאווירה הכבדה של אותם ימים, הטיפול בתינוקת הצריך אותם לגייס כוחות נפש גדולים. יחד עם

זאת התינוקת הסבה לשניהם אושר רב, חיים חדשים נוצרו ופיעמו מתוך הכאוס והחורבן.

מחנות הפליטים שהוקמו יכלו לקלוט עד 40 אלף איש, אולם הגיעו אליהם כ־200 אלף נפש. הרעב ותנאי הצפיפות היו קשים. רוב המחנות התרכזו אז באזור האמריקני, והוא הפך עמוס לעייפה. חלק קטן מן הפליטים הגיעו לאזור הצרפתי, בגבול איטליה. בכל אחד מהאזורים, האמריקני והצרפתי, הוקמו שישה מחנות. באזור הבריטי הוקם מחנה אחד בלבד בשם אדמונט, אולם עקב לחץ הפליטים ובהסכמתם של הבריטים נתאפשר להקים באזורם שני מחנות נוספים: בהפנדורף ובסנט מאריין שבפרבריה של העיר גרץ. פנחס וקלרה הגיעו לסנט מאריין עם תינוקת כבת שבועיים.

בנעוריו השתתף פנחס בפעילות בתנועת נוער ציונית ובהכשרות שהתנועה ארגנה. ייתכן שהייתה זו תנועת בית"ר ואולי כבר אז נחשף לאידאולוגיה של תנועת "גורדוניה-מכבי הצעיר", שאליה הוא עתיד להצטרף לאחר תום מלחמת העולם. תנועת הנוער "גורדוניה" הוקמה בגליציה בשנת 1922. באופן ספונטני קמו סניפים ללא כל יד מכוונת או מרכז תנועתי, ולרוב הם קראו לעצמם אגודת א"ד גורדון. ב־1928 הוקמה בלודז' ההנהגה העליונה של "גורדוניה" בהנהגת פנחס לוביאנקר-לבון. התנועה החדשה לא התיימרה לשנות את מעגלי החברה הקיבוצית, מפלגת הפועלים, ההסתדרות או הקונגרס, אלא שאפה להשתייך אליהם ולהשפיע במסגרת החוקים הקיימים. זו הייתה תנועת נוער מתונה, לא־משיחית, שרחקה מסיסמאות מופשטות ומביקורת על המפעל הציוני. ממאי 1946 עד אוקטובר 1946 הורחב שדה הפעילות של אנשי "גורדוניה" באוסטריה, משום שאלפי פליטים זרמו מפולין וביניהם נוער חלוצי מכל המפלגות, ונמצא כי כאלפיים מהם הזדהו עם ערכי תנועת "גורדוניה". לעתים הצטרפו לתנועה קבוצות מאורגנות של עשרות אנשים, ולעתים ארגנו וגיבשו הפעילים בשטח את הקבוצות.

פנחס וקלרה נשלחו לסנט מאריין כשרק הוקם. תנאי הדיור והכלכלה באזור האנגלי היו קשים מנשוא. מבין חמש מאות העקורים שאיישו את המקום היו פליטים רבים מברית המועצות וניצולים מעטים. דב (ברל) שוורץ היה אחד מהם. הוא ניצל ממחנה ההשמדה אושוויץ, ולסנט מאריין הגיע עם אשתו שרה ובתם דבורה שנולדה בפולין בקרבת הגבול. היהודים התפלגו על פי השקפתם האידאולוגית, וכל תנועה או מפלגה דאגה לאנשיה. פנחס ודב היו חברי "גורדוניה", ובמסגרת זו הכירו וידידות אמיצה נקשרה ביניהם.

השבוע הראשון בסנט מאריין היה קשה באופן מיוחד משום שלגורמי הסיוע טרם נודע על פתיחת המחנה. מאות פליטים גדשו את צריפי העץ, שהיו זה לא מכבר רכוש הצבא הגרמני, ולא הייתה בידם אפילו פת לחם להרגיע את הרעב. רק נשים הרות ונשים מיניקות קיבלו חצי ליטר חלב ביום. להן ולילדים דאגו. הגברים אספו שקים וליקטו תפוחי אדמה שנשארו בשדות אחרי שכבר נאסף

1994: עומדים משמאל: פנחס, דב, דבורה בתו, ידיד משותף, בעלה של דבורה. יושבות: קלרה ואנה, אשתו השנייה של דב

היבול. במחנה בישלו את תפוחי האדמה בקליפתם, וכל אחד קיבל חמישה מהם. התפודים הקטנים נלעסו במתינות על אף הרעב, משום שהמזון הזה היה צריך להספיק לזמן בלתי ידוע. כעבור כשבוע החלה להתקבל אספקה מה־U.N.R.R.A., אולם היא הייתה דלה ביותר.

ה־U.N.R.R.A., ארגון האו"ם לסעד ולשיקום, נוסד ב־1943 ונועד לעזור לנפגעי המלחמה. המטרה שהוגדרה לו, להחזיר את הנודדים לארצותיהם, עמדה בסתירה למטרה שעמדה לנגד עיני הפליטים עצמם. רק כשהג'וינט, ארגון הסיוע המאוחד של יהודי אמריקה שנוסד כבר ב־1914, נכנס לתמונה החלה האספקה להיות משמעותית יותר. הגיעו חבילות מזון, בגדים ונעליים משומשים אך במצב טוב יחסית. הג'וינט פעל בשם יהודי אמריקה, והיה משולב בכוחות הצבא האמריקני באירופה. הוא לא יכול היה להזדהות באופן פורמלי ומוצהר עם פעולותיו המחתרתיות של "הבריחה", אולם למעשה הוא שמימן את רוב פעולות הארגון.

פנחס היה צעיר נמרץ וחסון, הוא ידע ליצור קשרים אישיים ולרכוש אמון בקלות. תודות לתכונותיו נבחר על ידי חברי "גורדוניה" במחנה לשמש להם כ"מדריך", כלומר לדאוג לכלכלתם, לחלב בעבור הילדים, וגם לקידום ענייניהם לקראת העלייה לארץ. כישוריו הארגוניים והחברתיים ויכולת הביטוי שלו סייעו לו כעת לשמש לאנשי קבוצתו כִּפּה. תפקידו במחנה היווה התגשמות מאוויו להתבלט, להשפיע ולעזור לאחרים. תפקידו הרשמי של פנחס היה מתאם מחלקת עלייה ובריחה באזור האנגלי. הוא עמד בקשר מכתבים רצוף עם הנהגת התנועה, וזו, על אף שסבלה ממחסור בכוח אדם ובמשאבים, השתדלה בכל זאת לשלוח

נציגים שיבקרו במחנה ולשלוח חומרים כתובים. אלתר אייזנברג, מרכז התנועה באוסטריה, דאג שיתקיימו הרצאות ושיחות ושייערכו "עונגי שבת" בקבוצות.

25.10.1946, מכתב להנהגה העליונה בארץ, מההנהגה באוסטריה:

אוסטריה כיום שייכת לאחד המקומות שהכי קשה לנהל עבודה רגילה ופוריה, המצב הכלכלי עדיין לא הוטב. ישנם עתים שקבוצות שלמות רעבות לא רק ללחם אלא אפילו לתפוח־אדמה, ואין לנו היכולת לעזור להם במשהו. ולמרות זה שאנו מקבלים הוראות שמן הסכום הדל שאנו מקבלים לא לקחת על כלכלה, מוכרחים אנו במה שהוא לעזור לקבוצות אחדות (לכל הפחות חצי ק"ג תפוח־אדמה ליום), בעת שתנועות אחרות עוזרות לחבריהן לא רק באוכל אלא גם בהלבשה ובכל הנחוץ להם. לדאבוננו אין אנו מקבלים יותר שום תמיכה לא מן האו.ג.ר.א. ולא מן ה'דזשוינט'* ולא מן הועדות. חוץ מזה נתרבו הקשיים, כך למשל אי־אפשר לנסוע מעיר לעיר בלי רישיונות מיוחדות ודרכיות** מיוחדות. עוד כדאי להזכיר כי באזור האנגלי (הנקרא בלשוננו "מערת המכפלה") נמצאים 350 שלנו... הקשר עמהם עולה בקושי רב, ולזוז אותם ממקומיהם גם כן אי־אפשר, אבל בעד שבע סטפנים לחבר מיקי יכול להתראות עמהם... אנו מדגישים עוד פעם שלמרות זה שמציינים לנו לא להוציא שום סכומים על כלכלה אין אנו יכולים להרשות שחברנו יהיו רעבים בעת ש'השומר הצעיר', ה'דרור' וה'ביתר' תומכים את חבריהם ביד מלאה.

* הג'וינט

** דרכונים

לינץ, 2.4. 1947

הסתדרות נוער עסקית - חלוצית
"גורדוניה - סכבי" = הצעיר"
ההנהגה הראשית באוסטריה,
לינץ - בינדרטשיל

ON - 258/33

אל ההנהגה הסוקסית של תנועתנו בסנט-מריין (אזור אנגלי) ה ג ש ט

שלום רב לך ח, שנאפט,
דיין כריזו האבן מיר דעהאלטן פון וועלכן מיר זעען / אז דו ביסט זער
מאדביסערס אויף אונז, מיר ווילן דיר אויפקלערן דעם גאנצן עניין זאלסט פאר -
שטען אז דאס איז נישט קיין בייזוויליקייט פון אונזער זייט, אדער ווי דו שרייבן
מיר האבן זיך "ענטזאגט פון אייך".
דער ח, ברוך איז בעקומען אהער אין שליחות פון דער "בריהה", און ער האט נישט
געקענט בשום אופן קומען צו אייך, חוץ יעס איז ער געווען קראנק.
נובע די וויזעס פאר די קינדער דארפטו נישט זיין אזוי מאדביסערס און דארפט
נישט סקנא זיין אנדערע, זיי וועלן אויך נישט מארן, ווייל דער עניין מיט די וויז
איז אנגעקומען זער אומבערעכט און יעדע תנועה האט בעדארפט ביז 2 טאג צושטעלן אין
דער סוכות בילדער און רשימות, די תנועות וועלכע האבן גענומען פון אייך בילדער
האבן אויך נישט באוויזן צו דיר צייט צושטעלן די בילדער, אזוי אז איך גלויב
נישט אויב עטיצער פון דער ענז, זיגע וועט קענען איצט טארן.
דענק נישט אז מיר האבן אין אייך פארנעסן. מיר גערענקען גוט אין אייך און זארגן
פאר אייך, אבער מיר זיינען נאך ט מענטשן אין דער הנהגה און ארבעט איז דא אזוי
פיל, מיר האבן ערשט די וואך געענדיקט דעם סעמינאר, ערשט גיבן מיר ארויס א ציי -
סוכ, אלע חברים פארן ארום אויף בקורים, מען זיצט נישט לעדיק, און אב מיר האבן
זעהט פיל גוטן ווילן און ארפליכטונגען פאר די חברים האבן מיר נישט באוויזן צו
קומען צו אייך.
וועגן די בילדער רון די קינדער וואס דו האסט געסיקט אונז איז דערווייל גאר
נישט, אבער עס זיינען דא אויסזיכטן, אז מיר וועלן קריגן נאך וויזעס און דאן וועט
איר קומען אין באטראכט.
מיר ווילן איצט נישט אנגעבן קיין דאטום ווען מיר קומען, אבער עס איז זיכער
אז אין נאנטסטע טעג וועט א חבר פון דער הנהגה קומען צו אייך. גרויס צו חברים
צו עליה ב'.
דאס איז אלץ, זיי נישט אזוי ענטמוסטע און האלט זיך נאך א ביסל און דאן
וועט זיין אלץ אין ארדנונג, גיב איבער אלץ די חברים.

ג"ב ח ז ק ר ה ג ש ט

הנהגה הראשית

המכתב מתורגם מיידיש:

לינץ 2.4.1947

אל ההנהגה המקומית של תנועתנו בסנט מאריין (אזור אנגלי) הגשם

שלום רב לך ח' שנפט

מכתבך קיבלנו. שמתוכו רואים אנו שהנך מתמרמר עלינו מאוד.

ברצוננו לגלות לך העניין במלואו להבנתך, כי לא מרוע לבנו מצדנו

הוא, או כפי שאתה כותב שאנו משתמטים מבקשתך.

הח' ברוך הגיע הנה בשליחות מ"הבריהה" ולא יכול בשום אופן לבוא

אליך פרט למה שעוד היה חולה.

בנוגע הוויזות להילדים אינך צריך להיות ממורמר, ואינך צריך לקנא

באחרים, גם הם לא ייסעו, כי עניין הוויזות הגיע במפתיע, וכל תנועה

הייתה צריכה להציג עד יומיים בסוכנות תמונות ורשימות. התנועות שקיבלו ממך תמונות גם הן לא הספיקו להציג את התמונות במועדן, עד כדי שאינני מאמין אם מישהו מהאזור האנגלי יוכל עכשיו לנסוע. אל תהיה תחת הרושם ששכחנו מכם. זוכרים אנחנו אתכם טוב ודואגים לכם, אולם אנחנו רק שלושה אנשים וההנהגה והעבודה רבה מאוד, רק השבוע גמרנו את הסמינר,* כעת אנו מוציאים עיתון,** כל החברים נוסעים לביקורים, לא יושבים לריק. ודרך אגב, היה לנו רצון טוב וחובה כלפי החברים, לכן לא יכולנו להגיע אליכם.

בקשר לתמונות של הילדים ששלחת לנו בינתיים לא יצא מהן כלום, אבל יש סיכויים שנקבל עוד ויזות ואז גם אתם תבואו בחשבון.

אין אנו רוצים לנקוב בתאריך מתי נבוא, אבל בטח בימים הקרובים יבוא אחד החברים של ההנהגה אליכם, נכין חברים לעלייה השנייה. זה הכול, אל תהיה שבור ברוחך, והחזק בעצמך ואז יהיה הכול בסדר. מסור הכול לחברים.

ב"ב חזק והגשם ההנהגה הראשית

עינם של הבריטים הייתה צרה בייחוד בפעולות ההצלה שנעשו על ידי החטיבה היהודית הלוחמת של צבא בריטניה. קצינים בריטים רבים ניסו לשכנע פליטים לשנות את החלטתם ולא לעלות לישראל אלא להתפזר בעולם. הם סיפרו להם שהסכנה בישראל גדולה ושהערבים עומדים להשתלט עליה. הבריטים אף פרסמו בעיתונות כתבות נגד הפליטים ופעילי "הברייחה" וניסו להשפיע על ממשלת צ'כיה שלא תספק רכבות ליהודים הבאים מפולין. ממשלת המנדט בארץ והבריטים באירופה שיתפו פעולה ותיאמו ידיעות כדי לעצור את עליית הפליטים. הם חיפשו את מנהיגי המחותרת היהודית ורדפו את התנועה שארגנה את העלייה הבלתי חוקית לארץ ישראל.

* בסמינר בן שלושה שבועות לימדו שירים עבריים, קראו, והמחיזו את הסיפור "חלום" מאת א"ד גורדון, הרצו על א"ד גורדון - המורה והמחנך, הופיעה מקהלה והקרינו סרט על פעולותיה של תנועת "גורדוניה" בפולין.

** "גורדוניה" הוציאה באוסטריה חומרי קריאה כמו חמישה גיליונות של העיתון "בדרך", תרגומים של החוברת "הקבוצה" ועוד.

~~מסמך מס' 100~~

2.10.1945

2
60

לחברי ההנהגה הגשם |

אתמל חורתי מסיור, שערבנו קבוצת חילים קטנה, במחנות הפליטים שבשטח הכיבוש הבריטי באוסטריה. יצאנו כ-18 איש ממחנה המעבר שלנו באוסטריה, וארגנו מסבות ונשפים באמצעים פרימיטיביים ביותר ב-4 מחנות: יודנבוך, שרובו, גראץ, אליבגיץ. הערך הגדול שהיה לנשפים אלה והשפעתם העצומה על נפשות הפליטים, שרובם אנגלי יאוש, אינכם יכולים לתאר לעצמכם. הפחנו בהם מעט סרונה הארץ והחדרנו את התקווה ללבותיהם.

בשחמית מצאתי קבוצה גורדונית המונה כ-50 חבר. בליתי אתם שעות מספר, שוחחתי אתם וספרתי להם על הארץ ועל התנועה. התלהבות חתרים היתה רבה. הם חייבו את חיייהם הקשים במשותף ואוכלים את האכל הגרוע שהם מקבלים במחנה ליד שולחן אחד. כל שאיפתם ותקוותם לבוא ארצה במהרה בכל הדרכים, ומחכים בכליון עיניים לתעודות עליה. סוכנים הם לכל צבודה קשה, שלא נחשבת בעיניהם בזכרם את עבודתם הקשה בשביל זרים. לפי בקשתי, כתב אחד מחברי הקבוצה ד"ש לתנועה בארץ. מפני קשייהם בעברית לא יכל היה להאריך בדין וחשבון של התנועה בגולה. ד"ש זו טרפסת לכאן.

אני מקוה שאתפנה באחד הימים הבאים לכתב מכתב מפרש יותר על אותו סיור, שכדאי וגם חייב כל חבר לדעת את אשר האיננו ושפענו בו, בכדי שיכיר את שארית הפליטה שתבוא, כפי שאנו בטוחים, במהרה ארצה, וגם נדע כיצד לקלטה.

אכתב מכתב זה כנראה לרוד יקר, וכדאי היה להדפיסו, או חלקים ממנו בעתון התנועה. אני מקצר הטעם, כי נמצא, אני היום בשטריה, ועוד מעט יבוא תורי לצאת למשמר.

הגשם נגשים
אפרים דר. 12 $\frac{2}{60}$

שנתיים במחנות מעבר באוסטריה, 1945-1947

חברי תנועת "גורדוניה" במחנה המעבר פנחס קלרה

6.9.1947, דיווח להנהגה בפולין מההנהגה באוסטריה:

למרות התנאים הקשים, מהרגע הראשון העמדנו את החיים בקבוצות על בסיס בריא. שיתוף מלא, בכל יום מתנהלת עבודה חינוכית-תרבותית, לימוד שירים... התנאים שבהם חברינו חיים אי-אפשר לתאר. הצפיפות כה גדולה שאי-אפשר לנשוא. בצריף אחד גרים 100 חברים (בתנאים נורמליים יכולים לגור בו רק 40). בצריף השני, איפה שנמצאים 50 חברים שלנו כשיורד גשם, החברים מוכרחים לצאת החוצה... רוב החברים ישנים על הרצפה בלי שום מכסה. אוכל מקבלים כדי להחזיק את הנשמה. בתנאים כאלו קשה מאוד לבוא לחברים לא מחונכים ולדבר אודות חלוציות בעת שקיבתם ריקה, ולמרות זה שמצבנו הכספי מדולדל מאוד אנו באים בעזרה לקבוצותינו בדברים הכרחיים.

פנחס ראשון מימין

הבריטים לא אפשרו מעבר מאזורם לאיטליה, ולכן נזקקו היהודים לתחבולות. ארגון עלייה ב' פעל להברחת יהודים באופן בלתי חוקי ולהבאתם לישראל דרך האזור האמריקני, לנמלים באיטליה או בצרפת. דרכונים ("פספורטים") ואשרות מעבר נדרשו לצורך תנועה חופשית באזורי אוסטריה השונים, ופנחס דאג לניירת הביורוקרטית מהמשרדים האוסטריים שהנפיקו את האשרות. הפליטים שהתעתדו לצאת לדרך מילאו טפסים כמי שמבקשים להגר לארצות הברית או לקנדה. אדם אחד שנשא פנקס חוקי העביר בכל פעם קבוצות של אנשים שצוידו בפנקסים שזויפו במחנה. זה היה פנקס בארבע שפות, ואתו אפשר היה לעבור ממדינה למדינה, ולהתקרב לנמלים שבהם עגנו האוניות שנשכרו לצורך העלאת

מעפילים לישראל.

תפקידו של דב שוורץ היה להסיר מהפנקסים את תמונות הפספורט הישנות ולהחליפן בתמונות של אלה שעתידים לצאת. את החותמת שהוטבעה על תמונות הפנקסים המזויפים הכין דב מגומי של סולית נעליים, והיא נראתה בדיוק כמו החותמת המקורית. לפני המלחמה לא הספיק דב ללמוד מקצוע כלשהו, אך הוא ניחן בכישרון ובמימונות שבזכותם יצר חותמות מהימנות ביותר. בנוסף לדרכונים היה צורך בתעודת מעבר של הצבא הבריטי. בעניין זה טיפל מנהל ה-U.N.R.R.A. ההולנדי, ידיד ישראל ואוהד מסור שעזר לפעילי עלייה ב' בידועו לאיזו מטרה ישמשו התעודות. לא זאת בלבד, אלא שהוא גם ארגן קורסים כדי שכל אחד מהפעילים היהודים ילמד מקצוע ויוכל להשתלב בארץ ישראל כאדם פרודוקטיבי. בכל פעם ששילח פנחס קבוצת אנשים לאזור האמריקני, נהג קצין האספקה של המחנה, שהיה אף הוא הולנדי, לצייד את היוצאים במנות ברזל אישיות. את המנות הללו הוא הוציא בהיחבא ממחסן האספקה של המחנה על אף שאסור היה לו לעשות בהן כל שימוש.

תנאי החיים במחנה היו קשים מאוד מפאת הקור, הרעב, הצפיפות, תנאי הדיור הגרועים, המחלות והיחס החשדני של הבריטים, ועל כן הייתה הפעילות התנועתית קרש הצלה מבחינה מורלית. השיחות בקבוצה והעזרה ההדדית נתנו משמעות וטעם לחיים, תפסו את מקום הבטלה, פינו מקום למחשבה, למבט קדימה לעבר העתיד. "אינני יודע, כמה מבין החברים, ששייכים עכשיו לתנועתנו ילכו ממש לקבוצות," כתב אז אברהם ילניק, אחד השליחים של "גורדוניה" במחנות, "אך יש לדעת שהמסגרת התנועתית במחנות האלה היא הרקע המוסרי היחיד שעליו מבוססים החיים במחנות. בלי זה היה שוקע הכול בתוך התהום של ייאוש ואנרכיה. יש אפוא צורך שנראה את עבודתנו באספקט הזה ולא נעשה חשבונות מדויקים שכה וכה כל יסוד אין להם." (13.11.1947)

אחרי שנה וחצי בסנט מאריין נסגר המחנה ואנשיו פוזרו. פנחס וקלרה עברו למחנה אדמונט. בחורף השתוללו הילדים במזחלות על השלג, ובקיץ שיחקו הגברים הצעירים כדורגל במגרש שהכשירו לצורך כך. במחנה הוקמו בתי מרחץ לגברים ולנשים. באדמונט כבר לא היה צריך לזייף תעודות, אולם במחנה זה השתילו הבריטים סוכנת אשר מסרה למפעיליה מה הם מהלכי פעולות העלייה. יום אחד, בעקבות פעולת ריגול זו, הגיעו אנשי המודיעין הבריטי ואסרו את פנחס. במחנה התארגנה הפגנת מחאה; צעקות וקללות ניתכו על ראשיהם של השוטרים הבריטים כשנלקח פנחס למטה לצורך חקירה, מלווה במשטרת המחנה. הפחד התערבב בגאווה, ופנחס הובל משם בגזקוף. להפתעתו התייחס אליו הקצין באדיבות, והחקירה התנהלה ברוח טובה. המייג'ור גילה בקיאות בפרטי הפעולות שנקטו לצורך העלאת הפליטים לישראל. "היכן חמשת אלפים האיש שהיו בסנט מאריין ובהפנדורף?" שאל המייג'ור בניחותא. "ואיך קרה שלמחנה אדמונט הגיעו רק שלוש מאות איש?" במקביל לחקירה, נערך במחנה חיפוש בין חפציהם של פנחס ודב, אולם לא נמצא דבר. פנחס שוחרר.

מכתב מפישל פלונשטיין לפנחס - בין מחנות מעבר בסיום המלחמה.
מתורגם מידיש:

1/6/46

בן דודי היקר זיידא!

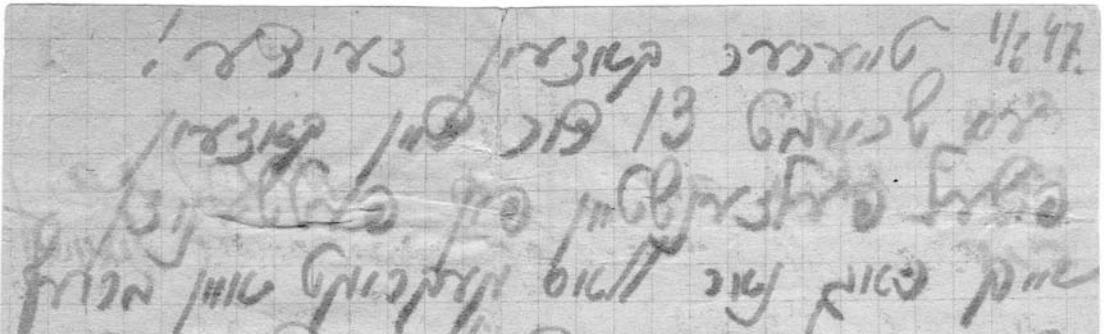
כותב אליך בן דודך פישל פלונשטיין מפשיניץ'. זה עתה קיבלתי אגרת מהדוד שמעון והודיעני שאתה חי. באמת איני יכול לתאר לך שמחתי. מעט מאוד נשאר ממשפחתנו. הנני נמצא כעת במחנה בגרמניה עם אשתי זה שמונה-עשרה חודש. לא רחוק מאתנו נמצא גם הדוד שמעון עם אשתו. הדוד מרקוס נמצא בתל אביב, הדודה רוזה באמריקה, והדוד הרש והילדים שלו ברומניה.

זיידא היקר, אני מעוניין לדעת איך שרדת, איך נשארתי בחיים... והאם כבר יש לך אישה?

אצלנו נשאר בחיים רק אחי פיני. כתובתו אינה ידועה לי... קיבלתי ידיעה שהוא באיטליה.

מה נשמע אצלך, האם אתה יודע אם עוד מישהו ממשפחתנו שרד ונמצא אתך? כתוב לי מהר והכול ברור, כי זה מאוד מעניין אותי. אם זה אפשרי תעבור אלינו ונהיה יחד. יותר חדשות אין אתי, הנני מחכה למענה מהיר ממך.

הנני דורש תמיד בשלומך מבן דודך פישל, ודרישת שלום מיוחדת מאשתי. גם הדוד שמעון ורעייתו דורשים בשלומך הטוב. הנני מבקשך שתכתוב לי בהרחבה איך עברת את המלחמה ונשארתי בחיים.

פישל פלונשטיין, בן הדודה של פנחס, היה גם הוא בין החיילים היהודים שגויסו לצבא הרוסי ושוחררו ממנו בפקודת סטאלין. הוא סבר אז שבתוך כחודש או חודשיים יכו הרוסים את האויב מכה ניצחת והחיים יחזרו למסלולם, והחליט

לא לשוב בינתיים הביתה; אחרים ששבו לפולין מצאו את מותם מידי המרצחים הנאצים. התקוות נתבדו, המלחמה התמשכה, וכחודש ימים נע פישל ונד בדרכים, החליף רכבות ועלה על דוברות שנעו בנהרות, הוא שם פניו לים הכספי. הגרמנים הפציצו את הרכבות והספינות מן האוויר. פישל לא ידע אז מה עלה בגורל רבקה, לימים אשתו. הוא וחבריו שנעו עמו המשיכו והגיעו במסעם למבואות טביליסי, עיר עצומה בגודלה בגרוזיה. הצעירים נרשמו לעבודה בבית חרושת מלחמתי, ונמנו על שבעת אלפים פועליו. פישל לא ידע אז מה עלה בגורל משפחתו, ושמלבדו ניצל רק אחיו פיני, ששהה אז בסמרקנד שבקזחסטן על גבול ברית המועצות־סין. בתום המלחמה עבר אחיו פיני, כרבים מהפליטים ומהניצולים, דרך צ'כוסלובקיה. בפראג היה קיר עליו כתבו וחרתו המוני הנודדים את שמותיהם ומוצאיהם, לעדות. כאשר הוסיף פיני את שמו, חש טפיחה על כתפו, ושמע קול ששואל: "יש לך אח בשם פישל?" הבחור, אחד מחבריו של פישל, שעמו עבר את ארבע שנות המלחמה, הראה לפיני תמונות של אחיו, וכך נודע לו שפישל חי.

שנה טובה מפישל ומרבקה פלונשטיין, מחנה מעבר ליפהיים, 1947

המשפחה אספה נידחיה וביכתה את מתיה. פנחס חידש קשרי מכתבים עם הקרובים שניצלו מהשמד ועם קרוביו מירושלים. דודה רוזה מאמריקה העבירה לו מסר והציעה שיצטרפו אליה. חברים שהיגרו לקנדה הציעו שיבואו למונטריאול והבטיחו שיעזרו להם. אבל פנחס סירב. שאיפתו היחידה הייתה להגיע ארצה, ורצוי - לקיבוץ.

אפריל 1947, מכתב ממשפחת שוורץ בירושלים לפנחס ולקלרה
מתורגם מידיש:

ב"ה אור ליום ב' תזו"מ כ"ד ניסן שנת תש"ז לפ"ק*
פה עיר הקודש ירושלים תבנה בב"א.*
לכבוד ש"ב*** מר פנחס שנפס הי"ו ורעייתו תח' ולהילדה
תח' שלום.
אני ואשתי העניא תח' בעזרת השם הננו בקו הבריאות,
כן נשמע תמיד ממכם מבריאותכם.
הלאה, מה יש לי לכתוב לכם, אצלנו אין חדשות במיוחד,
מקווים אנו יום יום לגאולה השלמה, ומבקשים שלוש
פעמים ביום בתפילה "תקע בשופר גדול לחירותנו ושא
נס לקבץ גלויותינו, וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ
לארצנו", הכוונה לארץ ישראל, ארץ אבותינו, כמו שכתוב
בתהילים פרק פ"ז, "ולציון יאמר איש ואיש יולד בה",
ויקוים בקרוב "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים
ושבנה בית המקדש במהרה בימינו", ולעבוד את השי"ת
בלבבות שמחים כולנו יחד בירושלים עיר הקודש אמן.
מדודכם לתמיד אברהם נחומזון****

ב"ה
פנחס היקר ורעייתו והילדה שיחישו מתוך בריאות
לתמיד,
מאוד שמחה אני לשמוע מבריאותכם, ולהתראות בקרוב,
הנני דורשת שלומכם. בלבביות ממני דודתכם,
הני (העני) נחומזון

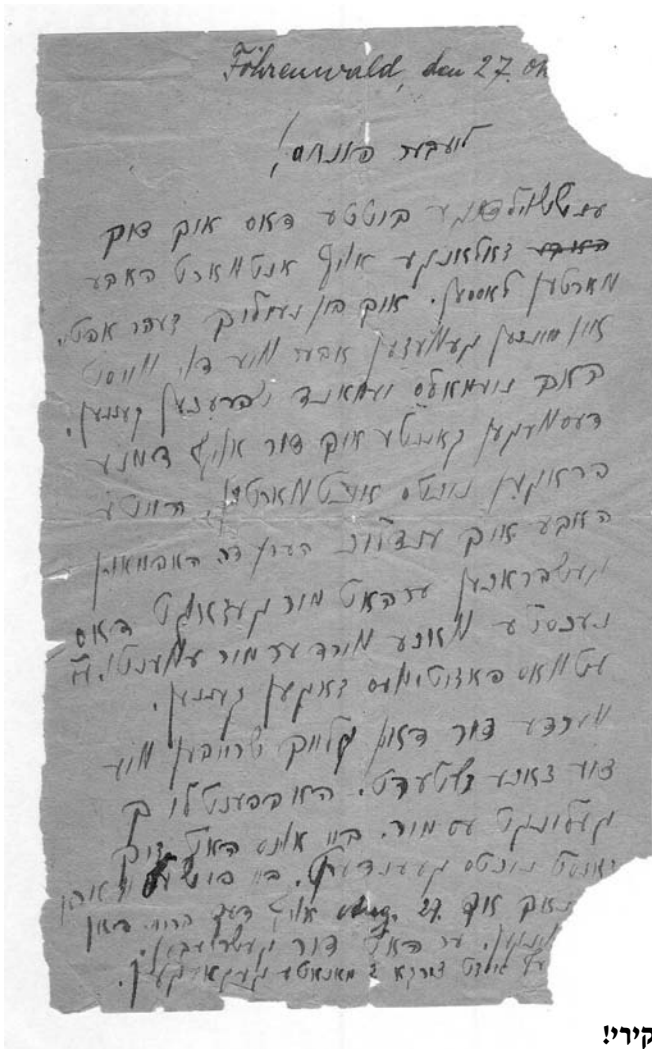
דרישת שלום לבית ממני דודכם ואשתי והילדים לאחייני
הלא נודע לי עד עתה ורעייתו והילדה יחיו בבריאות,
בן ציון מרקוס

* לפרט קטן

** במהרה בימינו אמן

*** שאר בשרי

**** בעלה הראשון של דודה הני

מכתב מדוד שמעון. מתורגם מידיש

פנחס יקירי!
 אבקש שליחתך על שנתתי לך לחכות זמן רב על מענה ממני,
 אני הייתי בתדירות במינכן, ולפי ידיעתך... ואינני יכול לענות
 לך על שאלותיך. היום דיברתי סוף סוף עם ד"ר האפמאן, ואמר
 לי שבשבוע הבא יוכל... משהו להגיד לי.
 כתיבתך הישרה כשמש העומדת... אצלנו... לא התקבל כל
 שינוי, אצל פישל... הוא כתב לך... לפני שני חודשים.
 אנו דורשים בשלומך ובשלום רעייתך והילדה בלבביות,
 שמעון ופנינה

כתב היד לא ברור בחלקו, על כן מסומנות שלוש נקודות בסופו של המכתב מצורפת הכתובת של פנחס פלזנשטיין במחנה בקפריסין

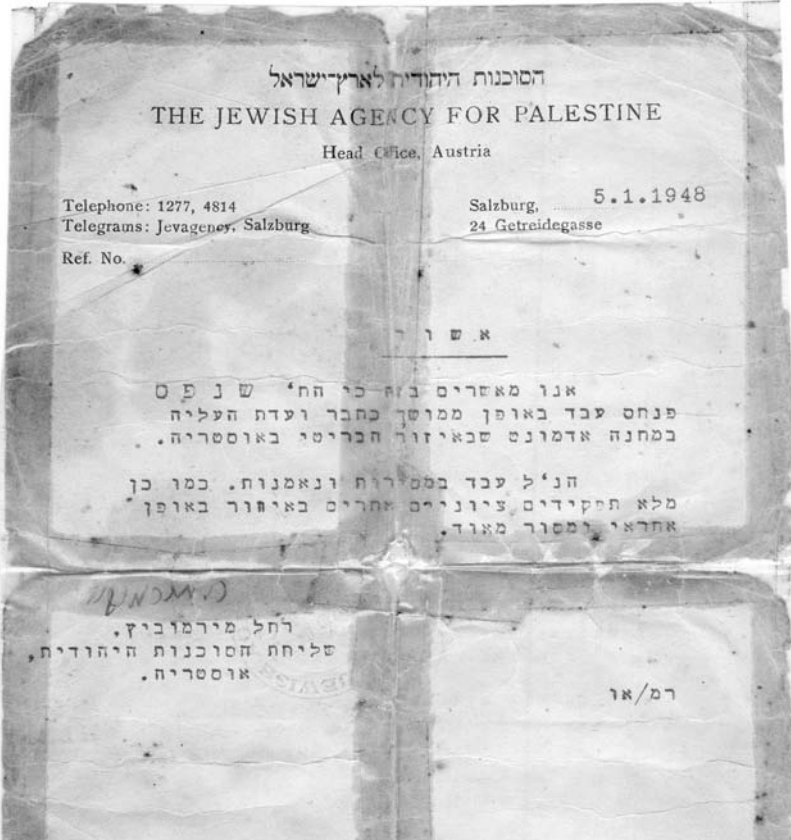
באוגוסט 1947 קיבלו יושבי מחנה אדמונט חמישים רישיונות עלייה לישראל. דאגו לכך רחל מירמוביץ ואליעזר דמביץ מהסוכנות היהודית, שהיו מסורים לעבודתם עד אין גבול ופעלו ללא לאות יום ולילה. סרטיפיקטים ראשונים אלה נשלחו לפי מפתח מפלגתי. מאז הגיעו מדי חודש חמישים רישיונות נוספים. הייתה זו טיפה בים; אלפים צבאו על שערי העלייה. באותה תקופה הצטרפו לפליטים אלפים נוספים מיהודי רומניה שהגיעו מדי יום ומצבם נורא: בלוי בגדים, יחפים ורעבים לחם. אף על פי כן, בספטמבר 1947 נסגרו חמישה מחנות מעבר באוסטריה, וסגירתם גרמה לצפיפות איומה במחנות שנותרו. לרוב שוכנו הפליטים בצריפי עץ, אולם דווקא במחנות שחוסלו היו תנאי הדיור המתאימים ביותר לחורף המתקרב. הסיבה לסגירה הייתה הפגנותיהם האנטישמיות של האוסטרים המקומיים. גברים, נשים וטף התאספו אל מול שערי אחד המחנות וקראו קצובות: "בוז ליהודים, עזבו את ארצנו." באחד הלילות חדרו זרים למחנה אחר, פרצו לבית המדרש, שברו את הדלתות והחלונות, חרבו את ארון הקודש וקרעו ספר תורה.

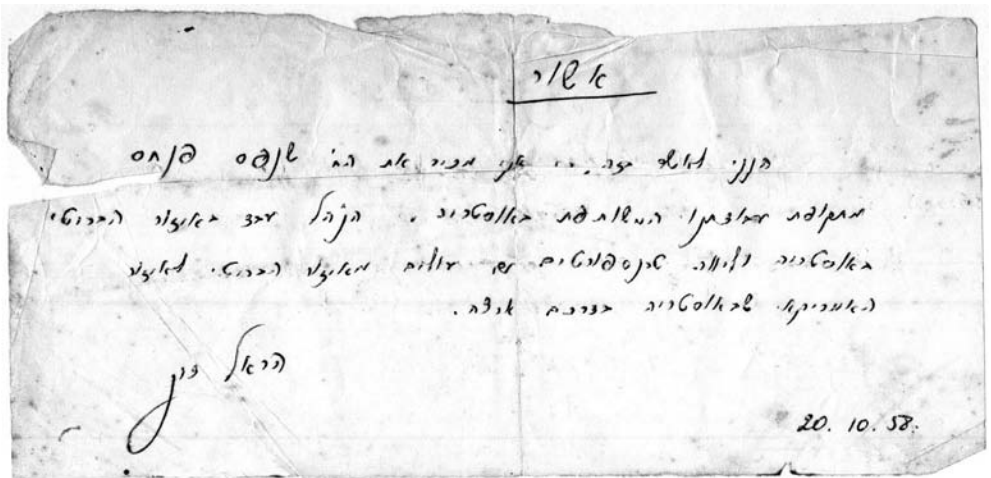
תעודות זיהוי ומעבר: 1946-1947

Vor- und Zuname: *Schmappes Charja*
 Ort und Tag der Geburt: *10.6.1913*
Holomin
 Staatsbürgerschaft: *Polen*
 Stand (ledig, verh., gesch., verw.): *verh.*
 Beruf: *Kaufmann*
 Wohnort: *J. Waresin UHARRA Logos 6*
 Körpergröße: *1.62*
 Gesicht: *rot*
 Farbe der Augen: *braun*
 Farbe der Haare: *schwarz*
 Besondere Kennzeichen: _____
 Ort und Datum der Ausstellung: *Bruckau 28.9.57*
 Unterschrift des ausfertigenden Beamten: *Zeman*

אישור רשמי משליחת הסוכנות באוסטריה שפנחס עבד כחבר ועדת העלייה במחנה אדמונט

אישור בכתב יד מהראל צוק

לבנות ולהיבנות בה

משפחת שנפס עזבה את מחנה אדמונט באופן חוקי בחודש פברואר 1948. כמה מאות פליטים נשאו את צרורותיהם, את ילדיהם בזרועותיהם, ועלו על האונייה "ארגנטינה". ב־20 בפברואר, אחרי שהטלטה על הגלים במשך כמה ימים, עגנה האונייה בנמל חיפה.

ממחנה עולים בקריית שמואל עברו פנחס, קלרה וזהבה הפעוטה לגור בבית עולים בחדרה, וההורים למדו עברית באולפן. בחדרה פגשו את משפחת שוורץ, דב, שרה ודבורה, שכשלושה חודשים לפני כן יצאו גם הם מאדמונט עם סרטיפקטים חוקיים. מהנהלת "גורדוניה" שלחו את פנחס ואת דב חברו לקיבוץ משמר השרון. אך אכזבה גדולה נכונה להם, וועדת הקליטה בקיבוץ השיבה את פניהם ריקם משום ששניהם היו אבות לתינוקות בנות שנתיים, ובבתי הילדים של הקיבוץ לא נותר עוד מקום אחד פנוי. השניים המשיכו לנסוע מחדרה לתל אביב במהלך תקופה של חצי שנה כדי לנסות להתקבל לאחד הקיבוצים.

יום אחד הגיע לחדרה אוטובוס ונהגו הכריז על הצעה מפתה: בואו לעיר חיפה, יש שם דיור ויש עבודה. באותו זמן עצרה במקום גם משאית מקיבוץ גן שמואל ובפי הנהג הצעה דומה. הבעיה היחידה הייתה שבניגוד לאוטובוס, הובילה המשאית לפני כן זבל, ונדף ממנה ריח דוחה ביותר, על כן אף אחד לא הסכים לעלות עליה. ואילו האוטובוס לחיפה התמלא עד מהרה. כך קרה שאף אחד מתוך שש מאות העולים הללו שבאו ארצה בחודשים דצמבר 1947–ינואר 1948 לא הגיע לקיבוצים. רובם התיישבו בחיפה, והשאר התאחדו עם קרובי משפחותיהם במקומות שונים בארץ. פנחס, בכל אופן, תמיד שמר בלבו פינה חמה לקיבוצים.

23.2.1948, מכתב בעניין בתי הילדים בקיבוץ ממשמר השרון למזכירות חבר התנועות:

מסמר השרון
 עכצוח חותלים נחתישכות שחתיית כטיס
 עסק חפר
 דאר תלאביב, מל. וחתייה 57

ארכיון
 איחוד הקבוצות והקיבוצים
 בחולדה

מ.מ. 708/ח. 708

יג' אדר א', תשי"ח
 23 פברואר 1948

מסמר השרון, 23 פברואר 1948

לקבוד
 מזכירות חבר הקבוצות
 תל-אביב

ח.י.
 בתשובה למכתבכם הדחוף בקשר לקליטה נוספת של ילדי גולה:
 לצערנו לא נוכל הפעם להענות להצעתכם בדבר קליטת ילדים (שהגולה) נוספים אלינו מהטעמים הבאים:
 שכן, אין צורך להרבות בזה עליהם, המצב הוא בכל רגע - כפרט כשאר עומדים עכשין בפני קליטת עליה (אנליטי) - וביניהם גם משפחות ילדים.
 ובנוגע למספר הילדים שקלטנו עד כה: נוסף ל-13 ילדי הגולה שהתפקדו אצלכם - נוספת לנו לפני 3 חודשים בערך עוד ילדה אחת לכתה ב' - שמה - גוטקה ווסרשטרום (יש לה אח אצלנו בין ילדי הגולה)
 אך מחוץ ל-14 הנאל קלטנו עוד בשכונות האחרות נים משפחות שהגולה עם ילדיהם - ואם כי הם לא נכללים במחלקה לעילת הנוער (ועל זה יש ליחד את הלבד) - הרי גם הם ילדי גולה - ויש ליצור תנאים לקליטתם, כאמור לעיל קלטנו מקבוצת אנליטי ומשפחות בודדות כדלקמן: משפחת (1) משפחת איזנברג - ילד אחד; (2) משפחת קשטיבה - 2 ילדים; (3) משפחת מילגלטר - ילד אחד; (4) משפחת גרינשטין - ילד אחד; (5) משפחת קנדה - ילד אחד, בתוך הרשימה הזאת תוכנו - כי גם כיום מגיע מספר ילדי הגולה אצלנו ל-20. אך יש עוד להוסיף כי לפי הידיעות שהגיעו אלינו צבאצבעועודות עוד לבוא מקפריסין - מקבוצת פניליי עוד שבע משפחות עם תינוקות.
 אנו בטוחים כי מתוך האמור לעיל - תבינו כי אין לנו כיום שום אפשרות של קליטה נוספת - ואנו מבקשים מכם לא לשלשם יונגר ילדים מהעליה

הזאת
 262
 42

בישראל חידש פנחס את הקשרים עם בני המשפחה מצד אמו: הדודים מירושלים ודודה מרים מתל אביב; ועם בני המשפחה מצד אביו: בני הדודים פישל ופיני והדודים הרש, מרקוס ושמעון.
 מרקוס ורעייתו גוטקה עלו לישראל בשנת 1945. בתחילה הם חיו בתל אביב ומרקוס ניסה לעסוק בפרונונות. אולם באקלים הארצישראלי לא הייתה לעסקיו הצלחה, ועל כן הם רכשו משק במושב רמת הדר שבשרון, ומרקוס, איש אופטימי וחייכן, הפך לחקלאי. הוא היה לולן ופרדסן, וגוטקה עבדה כרופאת המושב.

הדוד מרקוס מאכיל את העופות בלול

לאחר שתמה המלחמה עלו גם שמעון ולוטי ארצה, ושמעון מכר את המגרשים שרכש בחיפה יותר מעשור שנים קודם לכן. תמורת האחד קיבל דירה בבית הקומות שהקימו על אותו מגרש, ברחוב הרקפות בכרמל. שני מגרשים נוספים מכר בכסף מלא. ברבות הימים, נפטרה לוטי. לאחר מותו של שמעון נמצא כי בצוואתו ציווה את רכושו לשבעת אחיו, לכל אחד מהם חלק שווה. אחיה של לוטי ציפו לרשת את הונם של בני הזוג חסוכי הילדים, כפי שאולי הבטיחה להם, אולם בפיקוח של עורכי דין חולקה הירושה לכל אחד מהצאצאים של אחיו של שמעון: חלקו של האח יהושע הועבר לפנחס, חלקה של האחות מלכה התחלק בין פניו לפישל, חלקו של הרש התחלק בין שלושת ילדיו שנותרו, אחיה של לוטי... וכן הלאה. מאז ניתקו הקשרים בין מי מבין בניו של הרש שחש נפגע לבין יתר ענפי המשפחה.

באשר לשני בניה האמריקאים של דודה רוזה, הם הגיעו פעם לביקור בארץ. אולם ברבות השנים הקשר התרופף ונותר רק כחליפת איחולי ברכה מדי תחילת שנה ואגרות פסח שמח.

יושבים מימין: קלרה, מרים רמרו, מרדכי (מרקוס), גוטקה, פנינה (לוטוי). עומדים מימין: פנחס, קוצה (שכנה), אהוד וזהבה (בחתונתם), שמעון, חיים זק ובנותיו מיכל ודפנה, ופיני פלוזשטיין

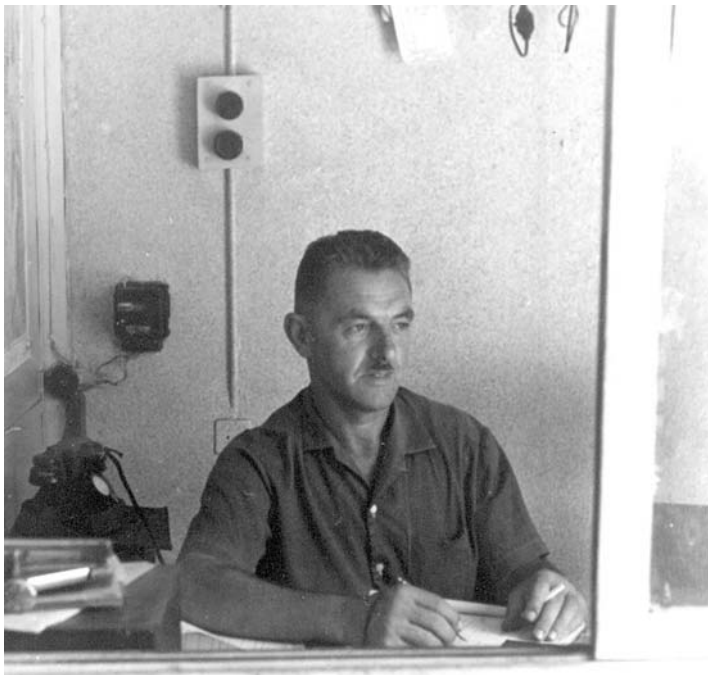
זמן קצר לאחר שהגיעו ארצה גויס פנחס לשורות "ההגנה" והיה פעיל בארגון עד קום המדינה, כחצי שנה מאוחר יותר. על פעילותו במפעל עלייה ב' באירופה ובארץ הוא זכה באות ההגנה. כשקמה המדינה גויס לצה"ל ושירת בתותחנים בשל ניסיונו בצבא האדום. הוא הצטרף לחטיבת "חץ" לזמן קצר, ומאוחר יותר נשלח מסארפן לגדוד תותחנים שמוקם בג'למי שבדרום הארץ.

במהלך תקופת שירותו בצבא, ב־23 בנובמבר 1948, נולד בנו בבית חולים "רוטשילד" בחיפה. בשעה שפנחס נלחם בקרבות השחרור בעמק הירדן, נאלצה קלרה ללוות את תינוקה בן השבוע לניתוח בשל סתימה במעיים. כששיא המתח כבר מאחוריה, הגיע אבי ילדיה לחופשה קצרה וקרא לבן על שם אביו, יהושע. חודשים ארוכים התמודדה קלרה לבדה עם גידול שני תינוקות, במצב כלכלי וביטחוני קשה, בארץ חדשה. רק ביולי 1949 השתחרר פנחס משירותו הצבאי. זמן קצר לאחר מכן הוא עבד במשרד הביטחון עד שהוצע לו להשתלב במשרד של קואופרטיב משקי עמק הירדן, אשר פעל בחיפה בשיתוף עם "מפעלי תובלה". בתחילה שימש כמחסנאי. היה זה משרד אפלולי בעל תקרה גבוהה מאוד באזור רחוב העצמאות, לא רחוק מן הנמל, ועבדו בו שני פקידים וסבל. לאחר כשנתיים התמנה למנהל. ממקום מושבו בפינת העבודה הקטנטונת, על שולחנו ניירות ופתקאות, טלפונים ומכשירי קשר למיניהם, ניצח פנחס על העברת סחורות ממקום המוצא ועד ליעדן. תפקידו כלל ריכוז כל הקניות של משקי עמק הירדן שנעשו בחיפה, קבלתן ושליחתן לקיבוצים, וכן ארגון וניהול הובלת כימיקלים, דשנים גרעיניים וחומרים שונים לתעשייה ולחקלאות בעמק

הירדן. מלגזות נכנסו ויצאו, טענו ופרקו. לעתים קרובות הייתה זו עבודה בלחץ רב, אנשים שונים תקשרו עמו בו זמנית, או קראו לו במכשירי הקשר בזמן שאירח מישהו במשרדו, שבקושי היה בו מקום לאדם נוסף. הוא שיגר הוראות לנהגים, דיבר בשפתם, החזיר עקיצות ובדיחות, ופנה לקיבוצניקים על פי דרכם. תמיד התעניין בשלומם של הנהגים, של אנשי התובלה ושל אנשי הקיבוצים

שעמם פיתח קשרים אישיים מעבר לקשרי עבודה. כסדרן עבודה קר רוח, בתקופה שבה לא היו עדיין מחשבים אישיים, הוא זכר את פרטי ההובלות – אם מדובר בטנדר או בפול טריילר, מה הן כמויות החומרים, מהיכן יוצא הנהג, מה יעדו, למי עליו לפנות, מתי יגיע. פנחס הכיר את הנהגים, וידע להתאים להם את המשלוחים ולדאוג לסידור עבודה שכולם יהיו מרוצים ממנו. היה לו כושר ניהול יוצא מן הכלל; הוא היה משימתי וידע גם לטפח קשרים חבריים. פנחס היה שכיר של מפעל קיבוצי עמק הירדן, ומ"מפעלי תובלה" קיבל הטבות כמו רכב שהיה ברשותו מאז שנת 1965. בתחילה היה זה ג'יפ ואחר כך טנדר "בריסקה" צהוב.

סביר להניח שלולא היה כה מקובע במקומו, ואילו היה שאפתן יותר, היה יכול להרחיק לכת ולהגביה עוף הרבה יותר מבחינה מקצועית. אבל הוא אפילו לא ניסה להתקדם או למצוא עבודה בתפקיד בכיר יותר. שלושים וחמש שנים עבד ביושר מבוקר עד לילה, במשרה מלאה ויותר, שכן הטלפונים הגיעו גם לביתו בשעות הערב. הוא השקיע את מיטב כוחותיו והתפרנס בכבוד, שאב סיפוק רב מעבודתו, יצר קשרים אמיצים עם בני דורו, עם מבוגרים ועם צעירים ממנו. העבודה של פנחס הייתה ציר מרכזי בחייו, היא הרחיבה את מעגל החברים שלו, והשתלבה בחיי המשפחה שלו. הקיבוצניקים שעמם עמד בקשר היו מגיעים לחיפה ולנים בבית משפחת שנפס. ובליל הסדר במשך כמה שנים נסעה המשפחה לקבוצת כנרת והתארחו אצל סוניה וחיים שטיין או בבית משפחתם של פולקה גלזר או של שולקה. ליל הסדר המרכזי של הקיבוץ כלל ריקודים, בני הנוער ניגנו, מקהלת הקיבוץ שרה, הילדים הופיעו במחזה בנושא האביב או חג החירות. שאיפתו הנושנה של פנחס להשתלב בקיבוץ מצאה לה ביטוי בקשריו החמים עם אנשי קיבוצי עמק הירדן.

בשנת 1985 היה פנחס אמור לצאת לגמלאות, אבל הוא הרגיש שהוא בריא ומסוגל להמשיך, ולכן התקשה לוותר על היציאה לעבודה. במשקי עמק הירדן החליפו אותו בדרך שפגעה בו, וגרמה לו להרגיש שהתרומה שלו לא זכתה לתגמול הולם. לאחר שנים כה רבות שבהן השקיע ממצו ללא לאות, חי ונשם את העבודה, הוא זכה ליחס של כפיות טובה. בעבורו חשובה ועקרונית, יותר מפיצוי כספי, הייתה ההוקרה. הוא ציפה למילת תודה, לטלפונים מהחברים בקיבוצים. הוא עבד כשש שנים נוספות בחצי משרה במשרד חדש של "מפעלי תובלה", בשטח נמל חיפה. ומשעזב את "מפעלי תובלה", נעשה הדבר בהדרגתיות, כיבדו אותו ונפרדו ממנו בהערכה.

איש רעים להתרועע

בחברת אנשים היה פנחס כדג במים. הוא היה אדם בעל מרץ בלתי נדלה ויכולת בלתי אמצעית ליצירת קשרים עם אנשים שונים, בעל חוש הומור, שאהב את הנאות החיים – לאכול היטב, לטייל, לבלות. כאחד שנהנה מניצוצות המפגש האנושי, היה חבר נאמן שביקש לעזור ולהעניק לאחרים. לפעמים אולי אפילו הזניח את היחסים במשפחה לטובת טיפוח מערכות היחסים עם החברים ובעבודה, וזכה לביקורת מצד ילדיו על ההשקעה המרובה במעגלים האחרים. בניגוד לו, ואולי כאיזון לדרכו, לא ביקשה קלרה לעצמה הנאות. היא חיה למען ילדיה, נופשים לא הקסימו אותה והיא סירבה לנסוע לחו"ל, גם אם נהנתה ללמוד שפות כמו אנגלית וצרפתית.

בנסיעות ובטיולים וגם בחוף הים התעניין פנחס פחות בנופים, בהיסטוריה של האתרים, או בפעילות ספורטיבית, והתלהב הרבה יותר לפגוש אנשים, מכרים וקרובים, וגם ליצור קשרים חברתיים חדשים. אוזנו הייתה כרויה לסיפורים עסיסיים והוא הרחיב את חוג מיודעיו וידידיו בכל הזדמנות. פוליטיקה הייתה נושא שהלהיט אותו, תמיד היה מוכן ומזומן להתנצח בוויכוחים פוליטיים ולהגן על עמדותיו. הוא היה מפא"יניק, ובן-גוריון נתפס בעיניו כעין משיח, האיש שהקים את המדינה ושהגאולה הגיעה בזכותו. הוא העריך מאוד גם את שמעון פרס. פנחס האמין בדרכה של מפלגת העבודה והיה עקבי ונאמן לה כל חייו.

1950 בשכונת חליסה

כאם המשפחה הקדישה קלרה את עתותיה לגידול הילדים. עד שנולד אבישי, ב־16 בספטמבר 1959, עבדה כאחות בקופת חולים, ולאחר הלידה עזבה את עבודתה, כדי שתוכל להישאר בבית ולגדל את ילדיה. לאחר שנולד בן הזקונים עברה המשפחה משני חדרים מרווחים בבית ערבי ישן בשכונת חליסה לדירת שלושה חדרים חדשה בכרמל. בשני החדרים ישנו הילדים, וההורים ישנו על הספה הנפתחת בסלון. מדי פעם הייתה קלרה עורכת ביקורי בית אצל חולים שביקשו את עזרתה בעיקר לצורך הזרקת תרופות, ועשתה זאת בהתנדבות. היא זכתה להערכתם של רבים, אולם שמרה על פרטיותה והסתפקה בחוג מצומצם של ידידים קרובים. החברות של זהבה שהיו מבקרות בביתה היו

1952

מתפעלות מיופיה, מטוב לבה של קלרה, ומהכנסת האורחים. ואמנם, הבית היה פתוח, קיבלו בו כל אדם, תמיד הגישו בנדיבות כיבודים כמו סלטים, מאפים, ומעדנים שקלרה הפליאה לרקוח.

כאב המשפחה דאג פנחס שבבית לא יחסר דבר. בטיפול ובחינוך הילדים הצעירים הוא לא התערב. בשגרת היומיום לרוב היה טרוד ועסוק בעבודה, אולם מפעם לפעם לקח פנחס את ילדיו לבילויים: לקרקס מדראנו, ללונה פארק שנדד לחיפה. באותם ימים לא היה מקובל לנסוע לטיולים ארוכים, והבילויים היו מעטים, אבל הרכב שימש אותם לנסיעות לים בשבתות. וכשהגיעו קרובי משפחה מאמריקה, אפשר היה לבקר אתם בעוספיה. הכרמל ברובו עדיין לא היה מיושב, והיה חף משכונות יוקרה, והדרך לכפר הדרוזי עברה בין יערות אורן עבותים. כשהיו בניו בגיל ההתבגרות היחסים בינו לבינם היו די מרוחקים, אולם הוא חשב שיוכל להשפיע ולכוון. בניו היו עקשנים ומרדנים, הם דחו את דרישותיו ותביעותיו מהם, ובכל פעם שניסה להחליט בשבילם התנגדו להתערבותו. מדי פעם ניסה לעזור במקומות שבהם בחר והעדיף לעזור, למשל רצה לעזור לאבישי ללמוד תנ"ך, אולי קיווה שתהא זו הזדמנות להיזכר בעצמו בדברים שלמד פעם. גם ניסיון כזה נדחה על פי רוב. בסופו של דבר הם עשו כרצונם, והוא נותר מתוסכל ומאוכזב. מרב הוויכוחים בבית היו בין פנחס לאבישי, שהעז לענות לאביו, להתעמת אתו. הם לא ויתרו זה לזה, כל אחד עמד על עקרונותיו, פנחס כעס שבנו לא שומע בקולו ולעתים קרובות חזר וטען: "חבל שלא רשמתי אותך לבית ספר דתי." פנחס גדל באווירה שונה בתכלית מזו שבה התפתחו ילדיו. עולם ילדותו היה תמים הרבה יותר, והערכים שלאורם התחנך, כמו יראת כבוד כלפי מבוגרים, וציות עיוור, השתנו מאוד

פנחס ואבישי
בורעותיו, 1959

כשגידל את ילדיו. פער התרבויות הכתיב מציאות שונה, אבל כאב היה נדמה לו שהתרחקות המשפחה מהמסורת היא היא אם כל חטאת. פנחס רחש כבוד רב לדת, אם כי ניהל אורח חיים חילוני וביקר בבית הכנסת רק בראש השנה, ביום כיפור ובשבתות שבהן הגיעו זהבה ואהוד בעלה לסוף שבוע בחיפה. האווירה ששררה בבית הכנסת ע"ש רוטנברג נעמה לו, ובייחוד תקופת הימים הנוראים – התעטפות בטלית, ההקשבה לתפילת שליח הציבור ולתחינות הקהל העונה לו כהד – החזירה אותו לאווירה בכפר הולדתו ולזיכרונות מבית אבא.

יהושע,
אבישי וזהבה,
1959

1964

יהושע עזב את הבית כשהחל ללמוד בכיתה ט'. הוא נשלח ללמוד באפיקים, בבית ספר אזורי של קיבוצי עמק הירדן, וגר בקבוצת נוער בקיבוץ כנרת. אבישי עזב את הבית ביוזמתו כשהגיע לאותו הגיל, ובחר ללמוד בפנימייה "קציני ים" בעכו. פנחס וקלרה התנגדו לרעיון, אבל אבישי היה נחוש בדעתו.

מחד היה פנחס אב ביקורתי, עיקש וקפדן. מאידך דרבן את ילדיו להתפתח. על אף שהיה בעצמו שכיר כל חייו ונאמן לאותו תפקיד באותו מקום עבודה, ניסה לטפח אצלם רוח יזמות ועצמאות, ייעץ להם לנסות תחומים חדשים ולא לשבת בחיבוק ידיים.

כבעל התנשא מעל רעייתו, דרש שתשרת אותו, שתשמע לו. והיא – שהייתה משכילה, גאה ודעתנית – הבליגה, ספגה ושתקה.

בין פנחס לאהוד, חתנו, נרקם קשר מיוחד. פנחס שיתף את חתנו ונועץ בו. הוא עודד את אהוד לפתח את המשק החקלאי שלו, ובביקוריו במטולה נהנה מהאוירה הכפרית, ביקש לטייל במטעים ולראות את הנטיעות החדשות ואת העצים בהתפתחותם. אולי מטולה וסביבותיה הזכירו לו את בית הוריו שבהרי הקרפטים. כמו כן הכיר פנחס כל אחד במטולה והתעניין במעשיהם של האנשים. הוא נהג להצטרף לאהוד לתפילה בבית הכנסת בשבתות, שוחח עם המתפללים הקבועים, וקשר קשרים, כדרכו.

מדי שנה נסעו השניים לחופשה משותפת. פעם לאילת, פעם לים המלח, פעם לתל אביב לבקר את דודה מרים, ופעם לירושלים, שם ביקרו את בניו של דוד יוסף.

על אף המרחק הרב באורחות החיים אהב פנחס את בני משפחתו מירושלים. תמיד סיפר בהערצה על הדודים, וגם אם לא התראו לעתים תכופות נשמר הקשר באופן רצוף. פנחס שמח להשתתף בשמחות המשפחתיות במאה שערים, השירים והריקודים הזכירו לו נשכחות. הוא קיווה בכל לבו שילדיו ונכדיו ימשיכו לשמור על קשר זה. אחרי מלחמת ששת הימים, בשנת 1970, התלוו פנחס, זהבה ואהוד לבנים של דוד יוסף. בני הדודים הירושלמים הובילו אותם בשבילי הר הזיתים, הם ידעו את המיקום המדויק של קברי הסבים. כשראה פנחס את המצבות התרגש עד דמעות. הן נשארו שלמות, בעוד אחרות סביבן נהרסו.

פנחס בלוית בני דודו בהר הזיתים ובמאה שערים

הקשר עם דוד שמעון ועם פיני ופישל פלזנשטיין – בני המשפחה הקרובים ביותר ששרדו את המלחמה – התחזק. המשפחות התגוררו בחיפה ובקריות ועל כן יכלו לקיים מפגשים תכופים ביניהם, לעתים נפגשו בשבתות. את ליל הסדר קיימו בכל שנה אצל מישהו אחר מביניהם, והאמהות טרחו יחדיו על הכנת הסעודה החגיגית שכללה מאכלי חג מסורתיים במגוון סוגים. פיני ופישל היו בעבור פנחס כאחים.

משפחות פלזנשטיין ושנפס: חווה ופיני, רבקה, קלרה, פנחס ופישל

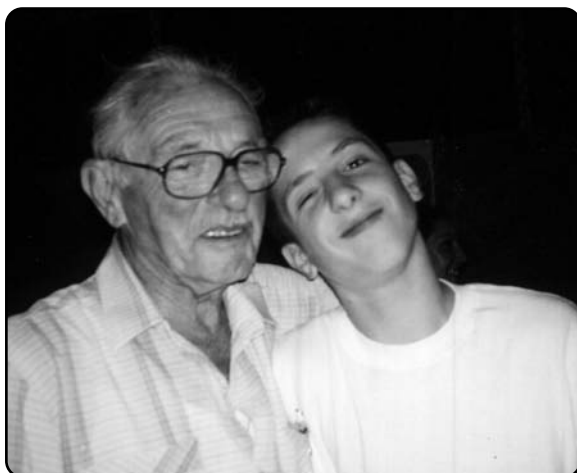
צאצאי המשפחה המורחבת. עומדים מימין: משה, זהבה בורעותיה אבישי, יהושע, חיים. יושבים: דוד וישראל

המשפחה המורחבת של אהוד הייתה אף היא מקור לגאווה ולאושר בעבור פנחס. הוא חש שאחיותיו של אהוד מקבלות אותו כבן משפחה, ושמח מאוד להיפגש עמן בחגים ובאירועים משפחתיים. מתוך אהבה רבה ותחושת שייכות הושיט עזרה ודאג ליהודית ולילדיה. הקשר המיוחד עם שרונה כלל את הזמנתו להרצאותיה ואת הנאתו הבלתי מסויגת מהוויכוחים הקולניים בינו לבין אורי על עמדותיהם הפוליטיות המנוגדות.

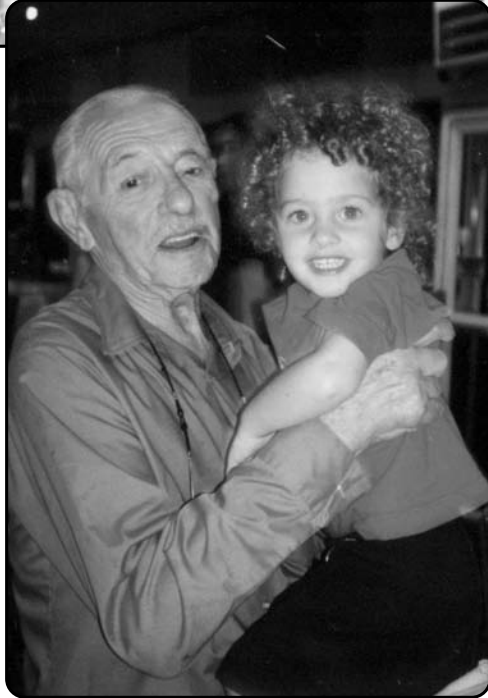
כסב טרח פנחס רבות למען נכדיו: פתח בעבורם חשבונות חיסכון, הרעיף עליהם מתנות ובילויים. הן פנחס והן קלרה כאבו את הניתוק מנכדיהם אורי ועדי, שהיגרו לארצות הברית. פנחס המשיך לשלוח לנכדיו ברכות ומתנות גם אם לא השיבו לו, וניסה שוב ושוב לחדש עמם את הקשר.

כשראה את נכדיו תמיד חש גאווה ונחת, ולעת זקנה הפך לרגשן וכשציינו לשבח את יקיריו הצעירים, בבת נפשו, הופיעה לחלוחית בעיניו. פנחס התקשר לילדיו מדי יום, ביקר תקופות אצל אבישי ולאח. תמיד ביקש להיות מעורב, מעורה, כל דבר שקרה ליקיריו עניין אותו. בארבע השנים האחרונות לחייו זכה לחבוק נינה והשפיע עליה חיבתו.

קלרה עטפה את נכדיה בחום ובאהבה ללא סייג וללא תנאי, תמיד הייתה נכונה לבוא לטפל בהם בהתרעה קצרה ביותר. כשהייתה זהבה מבקשת את עזרתה, מיד הייתה קלרה אורזת את מזוודתה הקטנה, עולה על האוטובוס לקריית שמונה ומגיעה למטולה גם בתקופות שבהן היה מצב ביטחוני מתוח. הנכדים שלה היו הדבר החשוב ביותר בחייה, והיא הייתה מוכנה לעשות הכול בעבורם. היא הרבתה לבקש מהנכדים שישמרו על קשר, שיספרו לה מה שלומם. שניהם הקפידו לשגר כרטיסי ברכה לימי הולדת ולחגים, ולשלוח חבילות לצבא.

חיבוק ליאיר בסיום לימודיו בבית הספר היסודי

סבא רבא של נטע

שעה של מנוחה בגורן במטולה

בביקוריהם במטולה, ביקשו פנחס וקלרה לטייל במטעים, לנסוע בשטחים החקלאיים. הישיבה בחיק משפחת הבת בליל הסדר הייתה חשובה לשניהם לאין ערוך. הפיקניקים ביום העצמאות והנסיעות לטיולים בגליל הפכו למסורת. כשבאו הנכדים לבקר היה פנחס משכים קום מתוך הרגל של שנים, מהמטבח החלו לעלות קולות של קיצוץ וחיתוך ירקות, הוא היה משקיע בסלטים, בהכנת טוסטים דשנים, מיני חביתות, ושאר מעדנים. להאכיל את נכדיו, ולראותם "מלקקים את האצבעות" היה זה התבלין לחיים.

קלרה נפטרה בט"ז כסלו תשנ"ג, 11 בדצמבר 1992 בגיל 69, לאחר אירוע של שבץ מוחי.
פנחס נפטר בג' באדר א' תש"ס, 9 בפברואר 2000 בגיל 81, חולה ועייף.

זכרם לא ימוש מעמנו ודרכם חקוקה בנו.

ביבליוגרפיה

- אטקס עמנואל, פולין – פרקים בתולדות יהודי מזרח אירופה ותרבותם, יחידה 10-9, מחבורה לתנועה: תנועת החסידות בראשיתה, האוניברסיטה הפתוחה, 1991.
- ביקל שלמה (עורך), פנקס קאלאמיי, ניו יורק, 1957.
- ברור משה, אטלס אוניברסיטאי חדש, יהושע אורנשטיין, הוצאת יבנה, 1990.
- גוטמן ישראל (עורך), האנציקלופדיה של השואה, יד ושם וספריית הפועלים, 1990.
- גילברט מרטין, אטלס השואה, משרד הבטחון – ההוצאה לאור, 1986.
- דקל אפרים, בנתיבי "הבריחה", מערכות, 1958.
- כהן יוחנן, עוברים כל גבול, משואה וזמורה ביתן, 1995.
- כפכפי איל, "הקיבוץ והקבוצה", קתדרה 65, יד יצחק בן צבי, ספטמבר 1992.
- מארק נתן ופרידלנדר שמעון (עורכים), ספר יזכור לקדושי ליבא"י, בהוצאת ארגון ליבא"י (ללא שנה).
- מרגלית א', תנועת הנוער גורדוניה, 1986.
- נשמית שרה, "נפילתה של אירופה: המלחמה בברית המועצות והתנועה הפרטיזנית", הספרייה הוירטואלית של מט"ח באינטרנט.
- פנקס הקהילות – פולין, כרך שני – גליציה המזרחית, אנציקלופדיה של היישובים היהודיים למן היווסדם ועד לאחר שואת מלחמת העולם השנייה, יד ושם, רשות הזכרון לשואה ולגבורה, 1980.
- שוצמן מארק וד"ר גוי דב (עורכים), ספר זכרון לקהילת קולומיאה והסביבה, בהוצאת ארגון יוצאי קולומיאה והסביבה בישראל ובעולם, 1972.
- שפירא אניטה, קלס שלמה ונצר אלי (עורכים), בדרך לא סלולה, תולדות הבריחה 1944-1948, המכון ליהדות זמננו, האוניברסיטה העברית, ירושלים, 1994.

ארכיון גורדוניה, חולדה

- 1947.6.9, מכתב אל ההנהגה הראשית של "גורדוניה" בפולין מההנהגה באוסטריה
- 1946.10.25, מכתב להנהגה העליונה בארץ מההנהגה באוסטריה
- 1945.10.2, מכתב לחברי ההנהגה מאפרים דר
- 1945.11.20, מתוך מכתב של אשר פ' שליחנו בוונה
- 1946.7.22, מכתב להנהגה העליונה
- 1947.11.13, מכתב מאברהם ילניק
- 1948.2.23, מכתב ממשמר השרון למזכירות חבר התנועות
- 1948.2.26, מכתב תגובה ממזכירות חבר התנועות למשמר השרון
- 1948.2.29, מכתב תגובה ממשמר השרון למזכירות חבר התנועות

פנחס שנפס היה אדם בעל מרץ בלתי נדלה ויכולת נדירה
 ליצירת קשרים עם אנשים שונים. אדם בעל חוש הומור,
 שאהב את הנאות החיים. חבר נאמן שביקש לעזור ולהעניק
 לאחרים, אבא אכפתי ומתעניין, וסבא דאגן ואוהב.
 בחוברת זו לזכרו העלנו על הכתב את הויכרונות שסיפר
 לנו, ילדיו ונכדיו, בהודמנויות שונות. על תקופת ילדותו סיפר
 מעט ואילו על תקופת בחרותו: שירותו בצבא האדום,
 ותרומתו למוסד עלייה ב' הוא הרבה לספר. בתוך הדברים
 שהשאיר לנו שזרנו מזיכרונותיהם של קרובים ומכרים.